

KANCELARIA SENATU
BIURO ANALIZ I DOKUMENTACJI

Finansowanie partii politycznych
w wybranych krajach europejskich

OPRACOWANIA TEMATYCZNE

OT-602

MAJ 2011

BIURO ANALIZ I DOKUMENTACJI
Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych

Finansowanie partii politycznych w wybranych krajach europejskich

OPRACOWANIA TEMATYCZNE

OT-602

Kancelaria Senatu
Maj 2011

© Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2011

Biuro Analiz i Dokumentacji

Dyrektor – Agata Karwowska-Sokołowska – tel. 22 694 94 32, fax 22 694 94 28,
e-mail: sokolows@nw.senat.gov.pl

Wicedyrektor – Ewa Nawrocka – tel. 22 694 90 53,
e-mail: nawrocka@nw.senat.gov.pl

Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych tel. 22 694 92 04, fax 22 694 94 28

Opracowanie graficzno-techniczne, druk i oprawa
Biuro Informatyki, Dział Edycji i Poligrafii

Artur Dragan
Danuta Małgorzata Korzeniowska
Jagoda Tracz-Dral
Główni specjaliści
w Biurze Analiz i Dokumentacji

Finansowanie partii politycznych w wybranych krajach europejskich

Finansowanie partii politycznych jest elementem funkcjonowania życia politycznego. W literaturze przedmiotu opisane są trzy główne formy finansowania partii politycznych: środki finansowe pochodzą z budżetu państwa, są dochodami, jakie partie polityczne uzyskują ze swej działalności i posiadanego majątku oraz pochodzą od darczyńców.

W większości krajów zasady finansowania partii politycznych określają ustawy, regulując nie tylko wysokość możliwych do uzyskania środków finansowych przez partie polityczne, ale również system kontroli i sankcje za nieprzestrzeganie przepisów prawa.

Jednak pomimo często bardzo restrykcyjnych uregulowań obserwuje się aktywny i wzrastający udział w finansowaniu partii wielu podmiotów zainteresowanych wywieraniem wpływu poprzez angażowanie własnych środków finansowych, co, jak wynika z danych międzynarodowych dostępnych w Europie i na świecie, prowadzi często do zjawisk korupcyjnych.

Istnieją pewne możliwości ograniczenia zjawisk korupcyjnych: jasne reguły finansowania, niezależna kontrola finansowa partii politycznych oraz sankcje rzeczywiste¹ za nieprzestrzeganie prawa, ale pomimo wielu dobrych rozwiązań prawnych nie daje się całkowicie wyeliminować zjawisk korupcyjnych.

Najważniejszą organizacją międzynarodową, która zajmuje się analizą finansowania polityki, ściśle współpracującą z Radą Europy, jest GRECO – *Le Groupe d'Etats contre la Corruption* (Grupa Państw Przeciw Korupcji). Organizacja ta powstała w 1999 r. w wyniku wielu dyskusji na szczeblu rządowym w państwach Rady Europy oraz konsultacji ekspertów na szczeblu międzynarodowym, którzy podjęli próbę opracowania programu działań zapobiegających korupcji.

Rada Europy przyjęła wiele instrumentów prawnych mających na celu zapobieganie korupcji. Jednym z nich jest Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy² dotyczące wypracowania wspólnych zasad walki z korupcją w finansowaniu partii politycznych i kampanii wyborczych – (*Recommendation on Common Rules against Corruption in the Funding of Political Parties and Electoral Campaigns (Recommendation Rec(2003)4*).

¹ (...) „Jest wiele systemów europejskich, w których wprowadzono sankcje symboliczne. Poza tym nie zawsze jest jasne, za jakie wykroczenia albo wobec kogo powinny one być stosowane. Dość często zdarza się, że są przewidziane bardzo ostre z punktu widzenia prawa karnego sankcje, ale w praktyce nigdy się ich nie stosuje. Dochodzimy w ten sposób do zjawiska prawodawstwa symbolicznego, które może być zadowalające dla polityków, bo poprzez nie dowodzą oni swej aktywności, ale które z funkcjonalnego punktu widzenia niczemu nie służy.” - Wolfgang Rau, sekretarz generalny GRECO. Wypowiedź podczas konferencji zorganizowanej w Warszawie w 2007 r. przez Instytut Spraw Publicznych i Fundację Batorego pt. Skuteczna kontrola finansowania polityki.

² Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy nie mają mocy prawnie wiążącej, a jedynie charakter polityczny wynikający z faktu, iż państwo wyraziło dobrowolnie zgodę na przyjęcie danego tekstu.

Po rocznych negocjacjach nad tekstem Zalecenie zostało przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 2003 r. Należy tu zauważyć, że w Unii Europejskiej nie ma regulacji dotyczących finansowania partii politycznych obowiązujących w poszczególnych państwach członkowskich, ponieważ UE nie ingeruje w tę dziedzinę, jako należącą do sfery politycznej; obowiązuje jedynie rozporządzenie o finansowaniu partii politycznych na poziomie europejskim³.

Zalecenie składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów regulujących: zewnętrzne źródła finansowania partii politycznych, źródła finansowania kandydatów w wyborach, wydatki na kampanię wyborczą, przejrzystość, kontrolę i sankcje. W zaleceniu zdefiniowano pojęcie darowizny na rzecz partii politycznej, przedstawiono ogólne zasady odnoszące się do darowizn od osób prawnych, od podmiotów powiązanych z partiami politycznymi, darowizn pochodzących ze źródeł zagranicznych, zasad finansowania kandydatów w wyborach, ograniczeń wydatków na kampanie wyborcze, rejestracji wydatków, rachunkowości, rejestracji i upublicznienia danych o darowiznach oraz do zwolnień podatkowych.

Zgodnie z zaleceniem Komitetu Ministrów Rady Europy partie polityczne powinny otrzymywać wsparcie finansowe ze strony państwa według obiektywnie określonych kryteriów. Partie powinny być również wspierane finansowo przez społeczeństwo obywatelskie – poprzez darowizny. Te zaś, zgodnie z artykułem 3 Zalecenia, powinny podlegać określonym regułom wykluczającym konflikt interesów, zapewniającym przejrzystość darowizn niekrepujących partii politycznych i zapewniającym ich niezależność oraz uniemożliwienie przekazywania darowizn utajnionych. Upublicznienie informacji o nich jest elementem przejrzystości funkcjonowania partii politycznej⁴.

Dla celów niniejszego opracowania przeprowadzono szeroko zakrojoną kwerendę. Zebrany materiał informacyjny pochodzący z wielu źródeł był, w miarę możliwości, weryfikowany na podstawie przepisów obowiązujących ustaw.

Opracowanie przygotowano wg wcześniej przyjętego schematu tak, aby zawrzeć w nim najistotniejsze elementy zagadnienia finansowania partii politycznych tzn. podstawy prawne (ustawy i inne regulacje) i wynikające z nich przepisy określające szczegółowe zasady finansowania partii politycznych, dopuszczalne źródła finansowania (budżet państwa, dozwolone źródła pozabudżetowe), zasady kontroli finansów partii oraz przepisy dotyczące ewentualnych sankcji za nieprzestrzeganie prawa.

Opisano systemy finansowania partii politycznych w 14 krajach Unii Europejskiej, będących jednocześnie członkami Rady Europy. Wybór krajów nie był przypadkowy. Z braku możliwości przeprowadzenia analizy we wszystkich krajach UE dokonano pewnej selekcji, biorąc pod uwagę 4 z 6 krajów założycielskich UE (Belgia, Francja, Niemcy i Włochy), 5 krajów, które przystąpiły do UE w 2004 r., w tym 4 z Europy środkowej i wschodniej (Czechy, Estonia, Słowacja i Węgry) oraz Cypr, dwa kraje z Europy południowo-wschodniej (Bułgaria i Rumunia), dwa z Europy północnej i środkowej (Szwecja i Austria) oraz Wielką Brytanię ze względu

³ Rozporządzenie (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady nr 15/2007 zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2004/2003 w sprawie przepisów regulujących partie polityczne na poziomie europejskim oraz zasad dotyczących ich finansowania.

⁴ Ocena przejrzystości finansowania partii politycznych dokonana przez GRECO w 2010 r. pod auspicjami Rady Europy obejmująca 22 kraje RE została zawarta w raporcie pt. Finansowanie życia politycznego: synteza na podstawie 22 pierwszych oszacowań GRECO, Trzeci cykl oszacowań. Powstał on zgodnie z wytycznymi Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy, które jest jedynym tekstem międzynarodowym definiującym główne kierunki dobrego funkcjonowania demokracji.

Ocena dokonana w raporcie miała na celu zidentyfikowanie słabości napotkanych w różnych systemach politycznych i wyciągnięcie wniosków, które pozwoliłyby na przeniesienie pozytywnych doświadczeń. Autor raportu omawia status przedstawicieli życia politycznego, problematykę dotacji, darowizn, sponsoringu, pożyczek, rachunków partii i całej z tym związanej księgowości. W ramach kontroli stosowania prawa omówione zostały statuty organów kontrolujących finansowanie partii politycznych oraz sankcje za nieprzestrzeganie prawa.

na odmienny system prawny. Brano też pod uwagę daty przyjęcia w omawianych krajach przepisów regulujących finansowanie partii politycznych.

Przyjęcie przepisów regulujących finansowanie partii politycznych

Austria 1974	Belgia 1989	Bułgaria 2009	Cypr 2011	Czechy 1991	Estonia 1994	Francja 1988
Niemcy 1967	Rumunia 2006	Słowacja 2005	Szwecja połowa lat 60.	Węgry 1989	Wielka Brytania 2000	Włochy 1974

Zestawienie na podstawie danych z poszczególnych krajów

Biorąc pod uwagę zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy, z których głównym jest udzielanie wsparcia finansowego partiom politycznym ze środków budżetowych i przez podmioty prywatne, należy stwierdzić, że w większości przedstawionych krajów taki właśnie model finansowania jest dominujący. Nawet w krajach, w których partie polityczne są finansowane głównie ze środków prywatnych (Wielka Brytania) istnieją pewne możliwości wsparcia finansowego partii ze środków publicznych.

Zbliżone są również zasady przyznawania subsydiów z budżetu państwa. Przy określonej z góry kwocie tych subsydiów, o ich dystrybucji pomiędzy poszczególne partie decydują na ogół wyniki wyborcze danej partii w ostatnich wyborach do parlamentów. Ciekawostką jest przypadek Belgii, gdzie warunkiem finansowania partii politycznych z budżetu państwa jest zapisanie w statucie partii lub w jej programie konieczności przestrzegania przepisów dotyczących ochrony praw człowieka wynikających z Konwencji Rady Europy o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności wraz z dodatkowymi protokołami.

W większości krajów przepisy nie narzucają sposobu wykorzystania przyznanych środków finansowych z budżetu państwa (wyjątkiem wśród omawianych krajów są Bułgaria, Rumunia i Słowacja). Istnieje jednak wymóg złożenia sprawozdania finansowego, podlegającego szczegółowej kontroli.

Finansowanie ze środków prywatnych jest zwykle uregulowane ustawowo, są jednak kraje, gdzie nie ma żadnych przepisów dotyczących dozwolonego progu finansowania, możliwości przekazywania i przyjmowania darowizn anonimowych, darowizn pochodzących z zagranicy oraz darowizn pochodzących od osób prawnych. Istotą przepisów dotyczących darowizn jest ustawowe określenie dozwolonych źródeł finansowania i zobowiązanie partii i darczyńców do przestrzegania tego przepisu. Istnieją przypadki, w których zarówno darczyńca, jak i obdarowany ponoszą konsekwencje nieprzestrzegania przepisów (np. w Belgii i na Cyprze). Propozycje przepisów dotyczących upublicznienia list darczyńców oraz wysokości przekazanych przez nich środków finansowych nie wszędzie znalazły poparcie.

Nowelizacja przepisów związanych z finansowaniem partii politycznych jest sprawą otwartą. Z raportu GRECO wynika, że po przeprowadzeniu przez tzw. Grupę Ewaluacyjną (*GRECO Evaluation Team – GET*) trzeciego cyklu oceny przejrzystości partii politycznych, 6 z 22 badanych krajów, w tym omówione w opracowaniu Estonia, Słowacja i Wielka Brytania, podjęło działania zgodnie z zaleceniami wynikającymi z ich oceny przez GET, w wyniku czego powstał tzw. Raport Zgodności, w którym zawarto zalecane przez GET zmiany w legislacji. Raport ten jest dostępny na stronie GRECO:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/ReportsRound3_en.asp.

AUSTRIA

Zasady finansowania działalności partii politycznych w Austrii reguluje federalna ustawa o zadaniach, finansowaniu i reklamie wyborczej partii politycznych (*Bundesgesetz über die Aufgaben, Finanzierung und Wahlwerbung der politischen Parteien*) z 1975 roku.

Austriackie partie polityczne dysponują rocznie funduszami w wysokości ok. 300 mln euro. Z budżetu państwa otrzymują ok. 185 mln euro (60 mln euro z kasy federacji i 125 mln euro z budżetów landów), a reszta pochodzi z darowizn, wpłat deputowanych (popularnie nazywane są one „podatkiem partyjnym”), wpłat central związków zawodowych i izb gospodarczych.

Landy przekazują na rzecz partii politycznych ustaloną przez parlament danego kraju związkowego (Landtag) kwotę za każdego wyborcę (w 2009 r. w landzie Karyntia było to 30 euro, w Wiedniu – 27 euro, w Salzburgu i Tyrolu – po 17 euro). Pieniądze te są dzielone między partie proporcjonalnie do ilości miejsc obsadzonych przez partie w Landtagu. W landzie Burgenland partie polityczne, które wystawiły kandydatów we wszystkich okręgach wyborczych i otrzymały minimum 3% głosów, mają prawo do wsparcia z kasy landu w wysokości 0,93 euro za uzyskany głos. Partie, które startowały w wyborach i nie przekroczyły progu 3%, otrzymują dofinansowanie z kasy kraju związkowego (w landzie Burgenland po wyborach w maju 2010 r. była to kwota 21 800 euro).

Dodatkowo w parlamentach krajów związkowych uchwalany jest zwrot kosztów kampanii wyborczych (w roku 2009 land Karyntia przekazał w związku z tym partiom 3 mln euro).

Wsparcie ze strony państwa (federacji) otrzymują partie, które mają swych przedstawicieli w Radzie Narodowej (*Nationalrat*, niższa izba parlamentu Austrii). Kwota dotacji na cele określone w art. 2 (działalność na rzecz społeczeństwa) została ustalona w ustawie – w 2011 r. jest to 14 383 200 euro i kwota ta jest rokrocznie indeksowana o współczynnik inflacji. Nowelizacja ustawy z roku 2008 określiła skalę zmniejszenia tej kwoty w latach 2011-2014. Od roku 2015 będzie się ona znowu zmieniać zgodnie ze stopą inflacji.

W roku 2010 partie austriackie otrzymały z budżetu państwa:

na działalność klubów parlamentarnych	19 314 000 euro
na pracę na rzecz społeczeństwa	16 585 000 euro
na funkcjonowanie Akademii Partyjnych	12 010 000 euro
Razem	47 909 000 euro

Ustawa o partiach politycznych zobowiązuje je do sporządzania rocznych sprawozdań finansowych. Muszą one być zweryfikowane przez biegłych rewidentów i opublikowane w Dzienniku Urzędowym, dodatku do gazety *Wiener Zeitung*. Do sprawozdania powinna być dołączona lista osób fizycznych i prawnych, stowarzyszeń i spółek prawa publicznego, związków gospodarczych i fundacji, które przekazały w danym roku na rzecz partii darowizny w kwocie przekraczającej 7260 euro. Listę tę, zawierającą kwotę darowizny, nazwisko lub nazwę darczyńcy i jego adres, partia przedstawia przewodniczącemu Izby Obrachunkowej (IO). Jeśli partia nie przekaze sprawozdania lub listy darczyńców, przewodniczący IO ma obowiązek poinformować o tym kanclerza federalnego, który wydaje decyzję o wstrzymaniu wypłat na rzecz partii do czasu uzupełnienia braków. W praktyce sprawozdania partii są publikowane we wrześniu i październiku następnego roku.

Darowizny na rzecz partii politycznych mogą również przekazywać przedsiębiorstwa z udziałem skarbu państwa. Od darowizn pieniężnych partie płacą podatek w wysokości 15%. Członkowie partii, którzy są zobowiązani do przekazywania na jej rzecz części swych dochodów, mogą odliczyć je w rozliczeniu podatkowym jako darowizny.

Partie polityczne w Austrii powołują stowarzyszenia zwane Akademiami Politycznymi (*Politische Akademie*). Są to ośrodki naukowe (typu *think-tank*), które opracowują materiały

na zamówienia swoich partii, organizują ogólnodostępne imprezy oraz zajęcia kształceniowe dla młodzieży. Sposób ich działania i finansowania określa ustawa o wspieraniu kształcenia obywateli w dziedzinie polityki przez partie polityczne i publikacje (*Förderung staatsbürgerlicher Bildungsarbeit im Bereich der politischen Parteien sowie der Publizistik*). Art. 2 w dość skomplikowany sposób określa sposób wyliczenia kwoty podstawowej dotacji na działalność Akademii (w oparciu o wysokość wynagrodzeń profesora akademickiego i pracownika biurowego) oraz dodatkowe kwoty zależne od liczebności klubu parlamentarnego danej partii oraz, na wniosek partii, dodatkowe 40% dwóch wyżej wymienionych kwot z przeznaczeniem na polityczną działalność międzynarodową.

Jeśli pracownik Akademii w związku z wykonywaną w niej pracą zostanie skazany za „obrazę uczuć religijnych lub podżeganie do czynów karalnych”, kwota dotacji zostaje zmniejszona o 10%. Przy powtórnym takim przypadku dotacja zostanie zmniejszona o 30%.

BELGIA

Finansowanie partii politycznych w Belgii zostało uregulowane prawnie dopiero ustawą z 4 lipca 1989 roku o ograniczeniu i kontroli wydatków poniesionych na wybory do izb federalnych oraz na finansowanie i prowadzenie przejrzystej księgowości partii politycznych (*la loi du 4 juillet 1989 relative à la limitation et au contrôle des dépenses électorales engagées pour les élections des Chambres fédérales, ainsi qu'au financement et à la comptabilité ouverte des partis politiques*). Brak wcześniejszych regulacji prawnych w tej dziedzinie był przyczyną wielu nadużyć i prowadził do licznych procesów sądowych.

Ustawa definiuje pojęcie partii politycznej: „jest to stowarzyszenie osób fizycznych, posiadające lub nie osobowość prawną, które bierze udział w wyborach przewidzianych w Konstytucji i w innych aktach prawnych, i które zgłasza kandydatów w każdym okręgu wyborczym gminy i regionu”. Ustawa była kilkakrotnie nowelizowana. Jej gruntowna nowelizacja poprzez ustawę z 2 kwietnia 2003 r. była przeprowadzona pod kątem ogólnych przepisów dotyczących kampanii wyborczej. Kolejna nowelizacja, w 2004 r., dotyczyła szczególnie kontroli wydatków na kampanię wyborczą, a ostatniej dokonano w 2011 r.

Ustawa zawiera zamkniętą listę możliwych źródeł finansowania partii politycznych i powiązanych z nimi podmiotów (*components*)⁵. Partie polityczne mają swobodę w dysponowaniu swoimi funduszami, w tym w ich przekazywaniu powiązanim z nimi podmiotom.

Partie polityczne w Belgii są finansowane ze środków prywatnych (składki członkowskie, darowizny i różnorodna działalność partii) oraz ze środków publicznych, tzn. z budżetu państwa – są to kwoty stałe oraz kwoty zmienne w zależności od liczby uzyskanych głosów w wyborach parlamentarnych.

Każda partia polityczna reprezentowana w Izbie Reprezentantów lub w Senacie przez przynajmniej jednego swojego członka, wybranego w wyborach bezpośrednich, ma prawo do finansowania ze środków publicznych, składającego się ze stałej kwoty wynoszącej 125 000 euro rocznie oraz kwoty zmiennej, wynoszącej 1,25 euro za każdy ważny głos oddany na

⁵ „Uznaje się za „components” partii politycznej – stowarzyszenia, grupy i regionalne jednostki partii politycznej niezależnie od ich formy prawnej, które mają bezpośredni związek z daną partią, a mianowicie: instytucje badawcze, organizacje naukowe, instytucje prowadzące szkolenia polityczne, producenci programów telewizyjnych partii politycznych, instytucje cytowane w art. 22 ustawy (te otrzymują dotacje), podmioty utworzone w dzielnicy i / lub okręgu wyborczym dla celów wyborów do Izb Federalnych, komunalnych i regionalnych, grupy polityczne Izb Federalnych, (...), lokalne i regionalne parlamenty i rady prowincji oraz instytucje typu stowarzyszenia non-profit, które otrzymują świadczenia lub subwencje takie, jak w Zgromadzeniach parlamentarnych otrzymują partie i grupy polityczne.” Źródło: ECPRD, Final summary of the ECPRD request 1419, Belgia – p. na końcu opracowania.

daną partię w wyborach parlamentarnych do Izby Reprezentantów i Senatu. Warunkiem finansowania partii ze środków publicznych jest włączenie do jej statutu lub programu przepisu, w którym zobowiązuje się ona przestrzegać w swoim politycznym działaniu praw i wolności zagwarantowanych w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz w jej protokołach dodatkowych. Statut zobowiązuje do ich przestrzegania swoich przywódców, aktywnych członków, zwolenników i powiązanych z partią podmiotów oraz pełniących mandat wyborczy przedstawicieli swoich partii.

Zgodnie z art. 1 ustawy z 4 lipca 1989 r., za źródła finansowania partii politycznych i powiązanych z nimi podmiotów uważa się:

1. świadczenia przyznane na mocy przepisów rozdziału III ustawy z dnia 4 lipca 1989 r. i / lub na mocy podobnych przepisów prawnych lub innych regulacji,
2. prezenty, darowizny i zapisy testamentowe,
3. składki płacone przez kluby Izby Reprezentantów, Senatu, gminnych i regionalnych parlamentów lub Rad Prowincji,
4. składki członkowskie,
5. dochody z majątku ruchomego lub z nieruchomości,
6. dochody z imprez lub publikacji oraz wpływy z reklam,
7. wkład finansowy powiązanych z partiami podmiotów,
8. inną działalność o wartości finansowej lub wyrażalnej wartości pieniężnej.

Przyjmowanie i przekazywanie darowizn od osób prywatnych regulują artykuły 16 bis i 16 ter części III ustawy o finansowaniu partii politycznych z 1989 r. Przepisy te mają również szersze zastosowanie do kandydatów w wyborach.

Parlament Federalny, po odkryciu szeregu nieprawidłowości, w 1989 roku zdecydował o ograniczeniu darowizn od osób prawnych na rzecz partii politycznych i kandydatów w wyborach i ostatecznie w 1993 r. wprowadził całkowity zakaz przyjmowania darowizn od osób prawnych (spółek, stowarzyszeń i innych podmiotów). Zakaz ten ma zastosowanie nie tylko wprost do osób prawnych, ale dotyczy także przyjmowania darowizn od osób prywatnych, działających w rzeczywistości jako pośrednicy osób prawnych lub niezarejestrowanych stowarzyszeń. Usługi wykonane na rzecz partii politycznych przez osoby prawne lub niezarejestrowane stowarzyszenia wolne od opłat lub z opłatami w wysokości poniżej realnych kosztów są uznawane za darowizny zakazane, podobnie jak udzielenie kredytu partii politycznej bez zobowiązania spłaty.

Dozwolone jest przyjmowanie darowizn od osób prywatnych przez partie polityczne i powiązane z nimi podmioty, przekazywanie darowizn przez partie na rzecz kandydatów i sprawujących urzędy polityczne, przekazywanie darowizn przez partie polityczne na rzecz powiązanych z nimi podmiotów i vice versa na mocy przepisów art. 16 bis i 16 ter.

Prezenty przekazywane przez sprawujących urzędy polityczne na rzecz ich partii nie stanowią darowizny.

Wszelkie formy wsparcia partii politycznych muszą być rejestrowane. Art. 16 bis ustawy z 4 lipca 1989 r. nakłada na partie i powiązane z nimi podmioty obowiązek corocznego rejestrowania tożsamości osób, które przekazały darowiznę w dowolnej formie, w wysokości 125 euro i powyżej na ich rzecz oraz na rzecz kandydatów w wyborach i osób sprawujących urzędy polityczne. Od 1999 r. rejestry te są poufne. Komisja ds. prywatności stwierdziła wówczas, że informacje na temat darowizn zawierające dane osobowe są objęte od 1992 r. prawem o ochronie prywatności. Rejestr darowizn prowadzony podczas wyborów podlega na mocy Kodeksu Wyborczego kontroli przeprowadzanej przez Parlamentarną Komisję ds. Audytu.

Partie polityczne, kandydaci w wyborach, osoby zajmujące stanowiska polityczne lub powiązane z nimi podmioty mogą otrzymać (każdy) od tej samej osoby fizycznej, darowiznę

nieprzekraczającą 500 euro rocznie. Łączna kwota darowizn przekazanych przez tę samą osobę fizyczną na rzecz wymienionych podmiotów nie może przekroczyć rocznie 2000 euro. Darowizny od osób lub podmiotów zagranicznych nie są zakazane i nie podlegają żadnym specyficznym regulacjom. Darowizny na rzecz partii politycznych i powiązanych z nimi podmiotów nie podlegają odliczeniu od podatku.

Za złamanie przepisów dotyczących darowizn przewidziane są kary: partia polityczna, która akceptuje wpłaty na jej rzecz z naruszeniem przepisów traci prawo do świadczenia ze środków publicznych w wysokości podwójnej kwoty uzyskanej darowizny. Osoby, które dokonały niezgodnej z prawem darowizny, podlegają karze grzywny.

Sponsorowanie działalności partii politycznych i kandydatów w wyborach oraz imprez organizowanych przez partie jest dozwolone także w okresie wyborów. Przez sponsoring rozumie się np. finansowe wsparcie imprez organizowanych przez partie polityczne. Nie jest dozwolone dokonanie zapisu testamentowego na rzecz partii politycznej.

Prowadzenie przejrzystej księgowości, jako następstwo finansowania partii ze środków publicznych, jest istotnym wymogiem belgijskiego ustawodawcy. Partie polityczne i związane z nimi podmioty są zobowiązane do przedstawienia rocznego sprawozdania księgowego, które jest podstawą do sporządzenia sprawozdania przez biegłych rewidentów. Sprawozdania te i wszystkie dane finansowe w nim zawarte (bilans dochodów i wydatków), podlegają kontroli Komisji ds. Audytu Wydatków Wyborczych i Księgowości Partii Politycznych (dalej – Komisja ds. Audytu) i są publikowane w oficjalnych dokumentach parlamentarnych. Komisja ds. Audytu jest zobowiązana zasięgać opinii Trybunału Obrachunkowego. Na podstawie jego opinii i własnych dochodzeń, kontroluje zgodność sprawozdań finansowych z obowiązującymi przepisami i decyduje o ich zatwierdzeniu. Niezatwierdzenie sprawozdania pociąga za sobą utratę dofinansowania przez okres od jednego do czterech miesięcy. Decyzje o zatwierdzeniu i streszczenie sprawozdania finansowego są publikowane w Dzienniku Ustaw.

Komisja ds. Audytu odgrywa ważną rolę w badaniu zgodności z przepisami obowiązującego prawa. Składa się ona z dziesięciu członków Izby Reprezentantów i dziesięciu członków Senatu. Na jej czele stoi dwóch przewodniczących obu izb bez prawa głosu. W ramach swoich obowiązków komisja ta kontroluje finansowanie i księgowość partii politycznych (zatwierdza sprawozdania finansowe), kontroluje wydatki na kampanię wyborczą (bada sprawozdania sporządzone przez przewodniczących głównych komisji wyborczych) oraz bada prawo do pełnienia mandatu, protesty i ewentualne naruszenia prawa. Komisja, zgodnie z warunkami określonymi w ustawie z dnia 4 lipca 1989 r., musi zasięgnąć opinii Trybunału Obrachunkowego zarówno w przypadku kontroli wydatków partii politycznych i poszczególnych kandydatów, jak i kontroli sprawozdań finansowych partii politycznych i związanych z nimi podmiotów. Trybunał Obrachunkowy może na prośbę Komisji określić szerszy niż opisany powyżej zakres jej uprawnień. Komisja funkcjonuje na podstawie określonych przepisów prawa, statutu, wytyczonych zasad i procedur postępowania.

BUŁGARIA

Funkcjonowanie partii politycznych reguluje ustawa o partiach politycznych z 13 stycznia 2009 r. Ustawa stanowi, że działalność partii politycznych powinna być finansowana z ich własnych dochodów i z dotacji państwowych. Partiom nie wolno prowadzić działalności gospodarczej, za wyjątkiem wytwarzania i sprzedaży publikacji oraz materiałów propagandowych.

Źródłami własnych dochodów partii politycznych mogą być:

1. składki członkowskie,
2. wynajem budynków lub pomieszczeń będących własnością partii,

3. darowizny od osób fizycznych,
4. udziały i odsetki od kapitału zgromadzonego w bankach,
5. organizacja imprez mających na celu zdobycie funduszy,
6. kredyty zaciągane w bankach do wysokości 1/3 dochodów zgłoszonych w sprawozdaniu finansowym partii za rok miniony.

Partiom politycznym nie wolno przyjmować dotacji anonimowych, od osób prawnych i przedsiębiorców, instytucji religijnych, ani środków finansowych od obcych rządów, od przedsiębiorstw, firm i organizacji typu non-profit. Partie nie mogą być właścicielem spółek handlowych i spółdzielni.

Kwota dotacji państwowej dla danej partii jest proporcjonalna do liczby głosów oddanych na nią w ostatnich wyborach parlamentarnych. Jeśli partia jest członkiem koalicji wyborczej, otrzymuje dotację wyłącznie jako członek koalicji wyborczej. Dotację państwową otrzymują również te partie, które w ostatnich wyborach parlamentarnych nie przekroczyły progu wyborczego, lecz uzyskały poparcie ponad 1% wyborców.

Całkowita kwota dotacji państwowych jest rezerwowana w budżecie państwa na dany rok. Jest ona wynikiem przemnożenia liczby obywateli uprawnionych do głosowania przez 5% minimalnej płacy na początku danego roku kalendarzowego. Dotacja państwowa jest przekazywana partiom politycznym w czterech równych ratach w terminach: do końca kwietnia, czerwca, września i do 20 grudnia każdego roku. Szczegóły przekazywania dotacji na rachunki partii politycznych określa minister finansów.

Partie polityczne powinny przeznaczyć środki finansowe będące w ich dyspozycji na przygotowanie do udziału w wyborach, działalność struktur partii, wydatki organizacyjne, organizację imprez oraz inne cele właściwe dla działalności partii.

Partie polityczne mają obowiązek prowadzić publiczny rejestr, dostępny na stronie internetowej partii, w którym znajduje się informacja o:

1. rodzaju, kwocie i celu darowizn od osób fizycznych z podaniem ich danych osobowych,
2. deklaracji tych osób o pochodzeniu tych środków, jeśli ich wysokość przekracza 5 tys. lewów (ok. 10 tys. zł),
3. wykazie posiadanych przez partię nieruchomości,
4. transakcjach dotyczących przedmiotów o wartości przekraczającej 5 tys. lewów,
5. rocznych sprawozdaniach finansowych.

Państwo i samorządy terytorialne powinny udostępnić lokale na siedziby partii politycznych, które mają swą reprezentację w parlamencie oraz tym, które w wyborach parlamentarnych otrzymały powyżej 1% ważnych głosów za opłatą (czynsz) regulowaną przepisami odpowiednich ustaw, która powinna pokrywać koszty amortyzacji danej nieruchomości. Partie nie mogą podnajmować tych lokali ani dysponować nimi w celu osiągnięcia zysków. Niepłacenie uzgodnionego czynszu przez 3 miesiące skutkuje wygaśnięciem umowy.

Kontrolę nad finansową stroną działalności partii politycznych w Bułgarii sprawuje Krajowe Biuro Obrachunkowe (KBO). Partie mają obowiązek prowadzić księgi rachunkowe zgodnie z ustawą o rachunkowości.

Jeśli dana partia otrzymała (niezależnie od źródła) lub wydała w roku fiskalnym ponad 50 tys. lewów, jej raport finansowy – przed przekazaniem go do KBO – powinien sprawdzić niezależny audytor. Odbywa się to na koszt partii. Raport za rok poprzedni powinien zostać dostarczony do KBO najpóźniej do 31 marca roku bieżącego. Do raportu powinny być dołączone: listy darczyńców z wyszczególnieniem rodzaju, wysokości i ewentualnego celu darowizny. Osobna lista powinna zawierać nazwy firm (osób prawnych), we władzach których zasiadają osoby będące jednocześnie członkami władz danej partii (lub ich małżonkowie lub dzieci).

Do 15 kwietnia KBO publikuje na swojej stronie internetowej sprawozdania finansowe partii politycznych oraz listę tych partii, które nie złożyły swych sprawozdań w terminie.

W ciągu 6 miesięcy od chwili złożenia sprawozdania finansowego KBO ma obowiązek sprawdzić podane w nim dane. Nieprawidłowości stwierdzone podczas kontroli sprawozdania są zgłaszane do prokuratury. Dokumentacja zebrana i sporządzona w czasie tej kontroli staje się częścią sprawozdania finansowego partii.

CYPR

W lutym 2011 r. cypryjska Izba Reprezentantów uchwaliła ustawę o rejestracji i finansowaniu partii politycznych (*Law Providing for Registration, Funding of Political Parties and other Similar Matters*; dalej: ustawa o partiach politycznych). Ustawa ta wprowadziła obowiązek rejestracji partii politycznych, które posiadają obecnie osobowość prawną oraz określiła zasady finansowania działalności partii politycznych na Cyprze.

Warunkiem otrzymania przez partię subwencji państwowej jest wprowadzenie do Izby Reprezentantów przynajmniej jednego jej przedstawiciela (zdobycie 1,8% poparcia w wyborach parlamentarnych). Maksymalna kwota subwencji państwowej na rzecz partii politycznych wynosi w roku wyborczym 7 032 040 euro, a w roku, w którym nie ma wyborów – 4 470 tys. euro. Fundacje polityczne, takie jak młodzieżówki partii politycznych, otrzymują rocznie granty w wysokości 342 tys. euro.

Dotację z budżetu państwa otrzymują tylko partie polityczne reprezentowane w Izbie Reprezentantów. Składa się ona z dwóch części:

1. równej dla wszystkich partii kwoty, z przeznaczeniem na składkę do partii europejskiej, do której dana partia cypryjska należy,
2. pozostałą część dotacji ogólnej dzieli się między partie mające swych posłów w parlamencie proporcjonalnie do liczby tych deputowanych.

W budżecie na rok 2010 na wsparcie finansowe partii politycznych przewidziano ok. 4,5 mln euro. Każda partia polityczna otrzymała podstawową dotację w wysokości 94 tys. euro. Pozostałe 3,9 mln euro zostały rozdzielone między partie startujące w ostatnich wyborach parlamentarnych w 2006 r. proporcjonalnie do liczby zdobytych przez nie głosów. Partie otrzymały również po 27 tys. euro na działalność związaną z Unią Europejską. Nowelizacja ustawy o partiach politycznych (w marcu 2011 r., miesiąc po jej uchwaleniu) wprowadziła kilka istotnych zmian, w tym dotację z budżetu państwa na działalność młodzieżówek partyjnych.

Początkowo finansowanie partii politycznych w formie darowizn od osób prywatnych nie było uregulowane żadnymi przepisami. Marcowa nowelizacja ustawy wprowadziła ograniczenia wysokości darowizn od jednego darczyńcy – rocznie 8 tys. euro od osoby fizycznej, 20 tys. euro od spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i 30 tys. euro od firmy notowanej na giełdzie. Wprowadzony też został przepis, że partia nie może przyjmować darowizn od instytucji publicznych, osób i firm kontrolujących kasyna i agencje przyjmujące zakłady bukmacherskie lub mających w nich udziały, nielegalnych przedsiębiorstw, firm państwowych ani od przedsiębiorstw zagranicznych. Instytucje publiczne mogą jedynie sponsorować imprezy organizowane przez partię polityczną. Ustawa dopuszcza również darowiznę od znanego lub nieznanego darczyńcy na rzecz wszystkich cypryjskich partii politycznych – pieniądze te trafiają na Specjalny Wspólny Fundusz Parlamentarny i są dzielone między wszystkie partie polityczne proporcjonalnie do liczby głosów otrzymanych przez nie w wyborach parlamentarnych.

Są dopuszczone darowizny anonimowe i z zagranicy. Partie nie są zobowiązane do udzielania informacji na temat wysokości funduszy otrzymanych w formie darowizn. Darowizny pieniężne na rzecz partii politycznych nie mogą być odpisywane od podatku.

Ustawa nie określa reguł wykorzystania przez partie polityczne środków finansowych. Zakazuje jednak prowadzenia nielegalnych operacji finansowych. Jednocześnie nakazuje, by przynajmniej 80% rozliczeń finansowych partii było przeprowadzanych przelewami bankowymi.

Partie polityczne prowadzą księgi rachunkowe zgodnie ze standardami obowiązującymi w księgowości. Ustawa przewiduje, że przychody i wydatki partii będą kontrolowane przez Audytora Generalnego (niezależny urząd konstytucyjny). Jednocześnie partie są zobligowane do przedstawienia przewodniczącemu Izby Reprezentantów w ciągu trzech miesięcy po zakończeniu roku fiskalnego rozliczenia wydatków pieniędzy otrzymanych jako dotacja z kasy państwowej. Rozliczenie to powinno być już sprawdzone przez biegłego rewidenta. Przepisy znowelizowanej w 2011 r. ustawy nakazują partiom publikowanie w prasie codziennej ich rocznego sprawozdania finansowego.

Wspomniana nowelizacja ustawy wprowadziła kary do 10 tys. euro za przekroczenie rocznego górnego limitu darowizny na rzecz partii. Kara może zostać nałożona zarówno na darczyńcę, jak i na obdarowaną partię. Jednocześnie ustawa przewiduje kary administracyjne w wysokości do 8 tys. euro za naruszenie któregokolwiek z przepisów ustawy. Karę taką nakłada Komisarz ds. Partii Politycznych – na podstawie zgłoszenia dokonanego przez Audytora Generalnego – po przeprowadzeniu dochodzenia w sprawie naruszeń ustawy i wysłuchaniu strony oskarżonej. W przypadku powtórnego złamania przepisów może zostać nałożona kara częściowego lub całkowitego odebrania dotacji z kasy państwa. Decyzja taka może zostać zaskarżona w sądzie. Decyzje Komisarza są publikowane w Dzienniku Urzędowym Republiki Cypryjskiej.

CZECHY

Finansowanie czeskich partii politycznych reguluje ustawa o zrzeszaniu się w partiach politycznych i ruchach politycznych (*Zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích; dalej: ustawa o partiach politycznych*) z dnia 2 października 1991 r. z późniejszymi zmianami⁶. Zgodnie z § 17 ustawy, dochodami partii lub ruchu politycznego mogą być:

1. dotacja z budżetu państwa na działalność,
2. dotacja z budżetu państwa na koszty kampanii wyborczej,
3. składki członkowskie,
4. darowizny,
5. dochody z majątku ruchomego i nieruchomości partii,
6. dochody ze sprzedaży majątku ruchomego i nieruchomości partii,
7. dochody z organizacji loterii, tomboli, imprez kulturalnych, sportowych, edukacyjnych, rekreacyjnych i politycznych,
8. odsetki od lokat pieniężnych,
9. pożyczki i kredyty.

Dotacja z budżetu państwa – zgodnie z ordynacją wyborczą do Parlamentu Republiki Czeskiej – przysługuje partiom, na które głosowało w wyborach ponad 1,5% wyborców⁷. Każda partia otrzymuje 100 koron (ok. 4 euro) dotacji wyborczej (art. 85 ustawy) za oddany na nią głos w wyborach do Izby Poselskiej.

⁶ <http://www.psp.cz/docs/laws/1991/424.html>

⁷ Pierwotnie próg ten wynosił 3%. W 1999 r. Sąd Konstytucyjny Czech uznał ten wymóg za sprzeczny z Konstytucją, ponieważ zdaniem Sądu ograniczał wolną konkurencję sił politycznych. Ponadto partia, która chciała uczestniczyć w wyborach musiała wpłacić bezzwrotną kaucję wyborczą, J. Sułkowski, *Pozycja ustrojowoprawna partii politycznych w Polsce, Czechach, na Słowacji i na Węgrzech*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.

Subwencję na coroczną działalność otrzymują tylko te ugrupowania polityczne, które uzyskały w wyborach co najmniej 3% ważnie oddanych głosów (§ 20 ust. 4). Wysokość dotacji wynosi nie mniej niż 6 mln koron (246 tys. euro). Za każde dodatkowe 0,1% głosów partia otrzymuje 200 tys. koron (8200 euro), aż do poziomu 10 mln koron (410 tys. euro) za dodatkowe 5% głosów.

Partie, które przekroczą 5% próg wyborczy, wprowadzają swoich przedstawicieli do parlamentu i otrzymują dotację 900 tys. koron (37 tys. euro) rocznie za każdy zdobyty mandat w Izbie Poselskiej lub Senacie.

Dotacja ta nie przysługuje parlamentarzystom niezależnym. W przypadku zwolnienia mandatu przed końcem kadencji, partia nadal otrzymuje subwencję na ten mandat, który zostaje obsadzony przez innego członka tej partii (§ 20 ust. 8). Przysługująca partii kwota wypłacana jest w dwóch ratach: do 30 czerwca i do 1 grudnia każdego roku.

Partie polityczne nie mogą przyjmować żadnych świadczeń pieniężnych i rzeczowych oraz nieodpłatnie świadczonych usług (§ 19) od:

- państwa (z wyjątkiem świadczeń wymienionych w ustawie),
- instytucji, które otrzymują dotacje z budżetu państwa,
- gmin, dzielnic miast i powiatów (z wyjątkiem bezpłatnej dzierżawy lokali niemieszkalnych),
- przedsiębiorstw państwowych i osób prawnych z udziałem skarbu państwa (nie dotyczy takich, w których udział państwa jest niższy niż 10%),
- osób prawnych z udziałem jednostek samorządu terytorialnego (nie dotyczy takich, w których udział jednostek samorządu terytorialnego jest niższy niż 10%),
- zagranicznych osób prawnych (z wyjątkiem zagranicznych partii politycznych i fundacji),
- zagranicznych osób fizycznych (nie dotyczy posiadających prawo do stałego pobytu na terytorium Republiki Czeskiej),
- organizacji pożytku publicznego.

Zakaz finansowania partii przez wszystkie fundacje zawarty jest również w § 21 ust. 6 ustawy o fundacjach i ich funduszach⁸.

Czeska ustawa o partiach zezwala na wpłaty pieniężne od osób fizycznych i prawnych oraz od różnych organizacji. Każdy darczyńca może odliczyć od podstawy opodatkowania maksymalnie 10% darowizny⁹.

Zgodnie z ustawą partie polityczne obowiązuje zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, ale mogą one zakładać spółki lub być współdziałowcami, jeżeli zakres działalności obejmuje: prowadzenie drukarni lub wydawnictwa, działania związane z publikacją i rozpowszechnianiem, organizację imprez (edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych i politycznych) oraz produkcję i sprzedaż materiałów propagujących partię lub ruch polityczny.

Organami nadzoru finansów partyjnych jest Izba Poselska, Ministerstwo Finansów oraz aparat skarbowy¹⁰. Zgodnie z § 18 ustawy czeskie partie do dnia 1 kwietnia każdego roku mają obowiązek składania Izbie Poselskiej sprawozdań, które obejmują:

- roczne sprawozdanie finansowe sporządzone w sposób zgodny z obowiązującą w tej kwestii ustawą,
- sprawozdanie inspektora księgowego o weryfikacji bilansu rocznego,

⁸ Ustawa 227/1997 r.

⁹ § 15 ust. 5 i § 20 ust. 8 ustawy z dnia 20 listopada 1992 r. o podatku od dochodów (nr 586/1992).

¹⁰ Do 1994 r. nadzór sprawował Najwyższy Urząd Kontroli, ale to rozwiązanie zostało zakwestionowane przez czeski Sąd Konstytucyjny ze względu na sprzeczność z zasadą autonomii partii politycznych.

- wykaz całkowitych dochodów i wydatków w podziale na wynagrodzenia, podatki, opłaty, działalność partii, wydatki na wybory,
- zestawienie darowizn z podaniem danych darczyńców i wysokości kwot,
- majątek uzyskany w drodze dziedziczenia; jeżeli jego wartość przekracza 100 tys. koron (4100 euro), obowiązkowo muszą być podane dane spadkodawcy,
- listę członków, których roczna składka członkowska przekracza 50 tys. koron (2050 euro).

W przypadku gdy wartość darowizny od jednego darczyńcy w ciągu roku wynosi co najmniej 50 tys. koron, do sprawozdania dołącza się kopie dowodów wpłaty.

Niezłożenie sprawozdania powoduje wstrzymanie przez Ministerstwo Finansów wypłaty subwencji na działalność oraz rozwiązanie partii na mocy ustawy.

Zgodnie z § 20a ust. 2 ustawy, Izba Poselska sprawdza czy roczne sprawozdanie (raport) zawiera wszystkie wymagane prawem dokumenty, ale nie sprawdza jego prawidłowości. W przypadku uzyskania przez partię funduszy w sposób niezgodny z prawem, ma ona obowiązek zwrócenia tej kwoty wraz z odsetkami do 1 kwietnia roku następującego po tym, kiedy ją otrzymała. Gdy taki zwrot nie jest możliwy, otrzymana niezgodnie z prawem kwota musi być zwrócona w takim samym terminie do budżetu państwa. Jeżeli tego nie uczyniono, urząd skarbowy nakłada karę pieniężną równą dwukrotności zakwestionowanej kwoty, w terminie roku od dnia, w którym otrzymał informację o niezwróceniu pieniędzy darczyńcy lub budżetowi państwa. Po upływie 3 lat mija termin możliwości egzekwowania tej należności (§ 31 ust. 3).

ESTONIA

Finansowanie partii politycznych w Estonii reguluje ustawa o partiach politycznych (*Erakonnaseadus*) z 1994 r. Dopuszcza ona (art. 12) następujące źródła finansowania:

1. składki członkowskie,
2. dotacje z budżetu państwa,
3. darowizny od osób prywatnych,
4. dochody z aktywów i majątku partii politycznej,
5. pożyczki i kredyty.

Partia polityczna, która otrzymała w wyborach parlamentarnych powyżej 1% ważnych głosów, ma prawo do subwencji państwowej na swoją działalność. Partie, które przekroczyły pięcioprocentowy próg wyborczy i wprowadziły swoich przedstawicieli do parlamentu, otrzymują dotację z budżetu państwa w wysokości proporcjonalnej do liczby deputowanych zasiadających w parlamencie. Kwota dotacji dla partii politycznych jest corocznie wpisywana do budżetu państwa. Nie jest określona minimalna kwota dotacji przypadająca na jeden zdobyty mandat. Partia, która otrzyma 1% ważnych głosów poparcia w wyborach do Riigikogu, otrzymuje rocznie z budżetu państwa dofinansowanie w wysokości 150 tys. koron estońskich (10 tys. euro), a przy poparciu 4 % – 250 tys. koron (16,5 tys. euro).

W roku 2007 z budżetu państwa przekazano partiom politycznym 60 mln koron (ok. 3,8 mln euro), które to pieniądze zostały podzielone między 7 partii: 6 mających swą reprezentację w parlamencie oraz Partię Estońskich Chrześcijańskich Demokratów, która do parlamentu nie weszła.

Przepisy dotyczące finansowania partii politycznych nie określają limitu darowizn od osób prywatnych. Nie są dozwolone darowizny od osób prawnych, anonimowe ani ukryte. Partia ma obowiązek informować publicznie o otrzymanych darowiznach (w publicznym rejestrze darowizn oraz na swojej stronie internetowej). Zgodnie z art. 12 ust. 3 ustawy o partiach politycznych, rejestr darowizn musi zawierać następujące dane darczyńcy: imię i nazwisko, opis darowizny oraz jej wartość (określa ją darczyńca).

W ciągu 1 miesiąca od dnia wyborów (parlamentarnych, lokalnych i do Parlamentu Europejskiego) partie polityczne są zobowiązane dostarczyć Komisji Specjalnej ds. Stosowania Ustawy Antykorupcyjnej, składającej się z przedstawicieli frakcji reprezentowanych w parlamencie, raport zawierający dane dotyczące wydatków na wybory oraz źródeł pochodzenia tych pieniędzy. Chodzi przy tym o pieniądze partii politycznych, stowarzyszeń non-profit, o których mowa w art. 126 ustawy oraz samych kandydatów startujących w wyborach do tych organów władzy. Komisja ma prawo domagać się dodatkowych dokumentów związanych z wydatkami na cele wyborcze.

Partie polityczne, które otrzymują dotacje z budżetu państwa, muszą co roku poddać się audytowi niezależnego biegłego rewidenta (szczegóły zawarte są w ustawie o autoryzowanych publicznych biegłych rewidentach).

W przypadku otrzymania przez partię darowizny (dóbr, usług, praw własności i innych) na specjalnych warunkach, niedostępnych dla innych osób fizycznych lub prawnych, darowiznę taką traktuje się jako ukrytą, a więc niedopuszczalną przez prawo. Partia musi zwrócić ją darczyńcy w ciągu 10 dni, a jeśli nie może tego uczynić, przekazać ją do skarbu państwa (darowizna taka zwiększa kwotę przeznaczoną dla partii politycznych w następnym roku).

Darowizny na rzecz partii politycznych pochodzące od osób fizycznych płacących podatki w Estonii mogą zostać odliczone od dochodów darczyńcy do wysokości 5% dochodu. W przypadku darowizn innych niż pieniężne, przyjmuje się ich wartość rynkową.

Partie mogą zaciągać kredyty pod zastaw swojego majątku lub za poręczeniem członków partii. Kredytodawcą mogą być wyłącznie instytucje, których podstawową działalnością jest przyjmowanie depozytów pieniężnych oraz udzielanie pożyczek i kredytów.

Partie polityczne nie mogą angażować się w żadne przedsięwzięcia gospodarcze mające na celu zysk.

Księgowość partii politycznej musi być prowadzona w zgodzie z ustawą o księgowości. Dokumenty księgowe muszą być przechowywane przez 7 lat.

Zgodnie z art. 12 ust. 2 ustawy o partiach politycznych, partie otrzymujące dotacje z budżetu państwa obowiązane są do przeprowadzenia audytu swoich ksiąg rachunkowych przed sporządzeniem rocznego raportu z dochodów i wydatków partii. Biegły rewident musi stwierdzić, że raport przedstawia prawdziwy obraz finansów partii politycznej i jest zgodny z wymogami ustawy o księgowości. Nie sporządza się analogicznych raportów podsumowujących kampanie wyborcze.

Zgodnie z art. 402 ust. 1 i 2 kodeksu karnego, za nieprawidłowości związane z aktywnością gospodarczą i zarządzaniem majątkiem partii politycznej grozi kara finansowa. Dodatkowo za nieprawidłowości związane z przyjmowaniem przez partię dotacji oraz ujawnianiem rocznych rozliczeń partii, otrzymywanych przez nią funduszy i rozliczenia wydatków na kampanię wyborczą osoby fizyczne mogą zostać ukarane grzywną w wysokości do 18 tys. koron, czyli ok. 1150 euro, a osoby prawne – grzywną w wysokości do 50 tys. koron, czyli ok. 3200 euro. Czyny te są kwalifikowane jako przestępstwa i – zgodnie z kodeksem postępowania karnego – są rozpatrywane przez sąd.

FRANCJA

Do 1988 roku nie istniały we Francji żadne przepisy w sprawie finansowania partii politycznych. Luka ta umożliwiła dokonywanie wielu nadużyć. W związku ze wzrastającą liczbą skandali związanych z finansowaniem partii politycznych, parlament przegłosował 11 marca 1988 roku ustawę w sprawie finansowania życia politycznego.

Przepisy, od tego czasu znacznie uaktualnione i udoskonalone, opierają się na kilku istotnych ideach przewodnich:

1. uznanie statusu prawnego partii politycznych, którym Konstytucja powierza dwie misje: udział w wyborach i zapewnienie wsparcia dla równego udziału kobiet i mężczyzn w pełnieniu funkcji pochodzących z wyborów; partie spełniające te warunki mogą korzystać z finansowania publicznego,
2. przejrzystości źródeł finansowania partii i kandydatów zapewniającej uniknięcie tajnego finansowania; w tym celu od 1995 roku obowiązuje definitywny zakaz udziału osób prawnych w finansowaniu życia politycznego,
3. wydatki na kampanię wyborczą powinny być ograniczone, zarówno w celu uniknięcia eskalacji i „wyścigu medialnego”, jak również dla zapewnienia równości pomiędzy kandydatami, niezależnie od posiadanych przez nich majątków osobistych,
4. dla złagodzenia skutków zakazu finansowania partii przez osoby prawne, państwo zaproponowało pewne rozwiązania dotyczące pomocy finansowej dla partii politycznych i wzięcie na siebie ciężaru finansowania kampanii, w zamian za ściśle przestrzeganie określonych przepisów prawa,
5. ci, którzy nie przestrzegają tych przepisów, są narażeni na szereg bardzo dolegliwych sankcji (karnych, finansowych, a w szczególności kary niewybieralności, co na jakiś czas eliminuje z życia publicznego tych, którzy zaryzykują popełnienie przestępstwa),
6. wdrożenie przepisów dotyczących finansowania partii politycznych oraz kampanii wyborczych powierzono niezależnej Komisji Krajowej do spraw kont kampanii oraz finansowania polityków (CCFP – *Commission nationale des comptes de campagne et de financement politiques*), podlegającej kontroli administracyjnej,
7. majątek osób wybranych powinien być kontrolowany na początku i pod koniec pełnienia mandatu; chodzi o uniemożliwienie bogacenia się w związku z pełnieniem określonych funkcji; kontrolę taką zapewnia komisja ds. przejrzystości finansowania życia politycznego (CTVP – *Commission pour la transparence financière de la vie politique*).

Poza tym ustawodawca, poprzez szereg przepisów o pomocy finansowej dla partii politycznych, wywiera presję w sprawie stosowania parytetu w dostępie do mandatu wyborczego. W tym celu ustanowił w czerwcu 2000 roku kary dotyczące te formacje polityczne, które nie respektują parytetu podczas wyborów legislacyjnych. Kary te są proporcjonalne do stwierdzonych różnic pomiędzy liczbą kandydatów obu płci.

Aktualne unormowania dotyczące finansowania partii politycznych wynikają m.in. ze stosowania przepisów konstytucyjnych, ustawy o zapobieganiu korupcji i przejrzystości życia gospodarczego oraz procedur publicznych, ustawy o równym dostępie kobiet i mężczyzn do mandatu i funkcji wybieralnych oraz innych ustaw.

We Francji, podobnie, jak w innych krajach o rozwiniętych demokracjach, partie polityczne muszą sprostać wydatkom różnego rodzaju, szczególnie takim jak: wynajem lokali, zapewnienie dyżurów, koszty materiałowe, koszty prowadzenia sekretariatów i korespondencji, koszty promocji i komunikacji, badań, sondaży i często uposażenia współpracowników oraz koszty publikowania gazety partyjnej.

Partie angażują szczególnie dużo środków we wspieranie swoich kandydatów podczas kampanii wyborczych, o czym świadczą m.in. koszty poniesione podczas ostatniej prezydenckiej kampanii wyborczej przez czterech głównych kandydatów, jak również w wyborach kantonalnych, regionalnych i europejskich.

Partie polityczne dysponują dwoma źródłami finansowania:

1. finansowanie prywatne (stosunkowo słabe) oraz
2. dotacje państwowe, stanowiące zasadniczą część finansów partii.

Do finansowania prywatnego zalicza się składki członków partii i inne dochody ze źródeł prywatnych, w granicach określonych przez coraz bardziej restrykcyjne prawo:

dochody pochodzące z działalności handlowej lub gospodarczej partii, zapisów itp. W tej kategorii mieszczą się również darowizny od osób fizycznych, które zgodnie z przepisami ustawy z 1995 r. nie mogą przekroczyć wysokości 7 500 euro na osobę rocznie. Nieprzestrzeganie tego przepisu grozi karą grzywny w wysokości 3 500 euro i/lub karą więzienia do 1 roku. Od 1995 r. żadne osoby prawne, w szczególności przedsiębiorstwa, nie mają prawa przekazywać najmniejszych nawet darowizn ani innych korzyści majątkowych na rzecz partii politycznych. Pomimo pewnych korzyści podatkowych dobrowolny wkład osób fizycznych w finansowanie partii jest niewielki.

Pomoc państwa stanowi więc pierwsze i zasadnicze źródło finansowania partii politycznych. Wysokość tej pomocy, która każdego roku jest ogłaszana w *Journal officiel* (odpowiednik Dziennika Ustaw) osiągnęła ostatnio około 75 mln euro (z czego prawie połowa z tytułu pierwszej transzy i 40 mln z tytułu drugiej transzy) i przypadła na 50 partii i ugrupowań politycznych, z których 19 działa głównie w samorządach lokalnych w departamentach zamorskich.

Pierwsza transza, wynosząca około 35 mln euro, jest dzielona proporcjonalnie do liczby głosów uzyskanych w wyborach parlamentarnych, pod warunkiem, że kandydaci danej partii startowali w 50 departamentach, uzyskując w każdym z nich 1% głosów, tzn. przysługuje ona tylko formacjom zapewniającym wystarczające przedstawicielstwo. Druga transza jest wypłacana partiom reprezentowanym w parlamencie. Tylko partie, które skorzystały z pierwszej transzy mają prawo do drugiej – pozwala to na uniknięcie tworzenia w parlamencie fikcyjnych partii, których jedynym celem jest uzyskanie finansowania ze środków publicznych.

Zgodnie z art. 4 Konstytucji „partie i ugrupowania polityczne konkurują ze sobą w drodze wyborów. Powstają one i działają swobodnie. Powinny one przestrzegać zasad suwerenności narodowej i demokracji. Przyczyniają się one do zapewnienia zasady zawartej w art. 3 ust. 5 na warunkach określonych w ustawie”. Art. 3 ust. 5 Konstytucji stanowi: „Prawo sprzyja równemu dostępowi kobiet i mężczyzn do mandatu przedstawicielskiego i stanowisk pochodzących z wyboru na warunkach określonych w ustawie.” (Konstytucja Francji, Wyd. Sejmowe). Partia polityczna, która nie spełnia tych wymagań, nie może liczyć na pomoc finansową państwa.

Konsekwencją nieprzestrzegania konstytucyjnego obowiązku o zapewnieniu równego dostępu mężczyzn i kobiet do wszystkich urzędów wybieralnych jest zmniejszenie dotacji wg zasady: jeśli w danej partii różnica pomiędzy liczbą kandydatów każdej z płci przekracza 2% całkowitej liczby kandydatów tej partii, pierwsza transza dotacji jest zmniejszona o procent odpowiadający $\frac{3}{4}$ tej różnicy.

Przepis o finansowaniu ze środków publicznych okazał się efektywny, pozwolił uniknąć trudności, jakie mogły się pojawić po zakazie – począwszy od 1995 r. – udziału przedsiębiorstw w finansowaniu partii politycznych

Państwo, poza zasadniczą dotacją, przyznaje partiom różnego rodzaju subsydia oraz środki, których równowartość może być uważana za finansowanie pośrednie:

- formacje polityczne reprezentowane przez grupy parlamentarne w Zgromadzeniu Narodowym lub Senacie, poza kampaniami wyborczymi, dysponują „czasem antenowym, pozwalającym na wyrażanie swoich poglądów w publicznych kanałach radia i telewizji”,
- państwo przyznaje też partiom politycznym pewne ulgi podatkowe (podatek od spółek o obniżonej stawce) od określonych dochodów własnych (np. wynajem lokali).

Partie polityczne muszą składać sprawozdania finansowe, opisując działalność partii i wszystkich stowarzyszeń, firm lub instytucji, które są z nimi związane. Sprawozdanie musi zawierać bilans zysków i strat. Każde sprawozdanie finansowe musi być potwierdzone przez dwóch niezależnych biegłych rewidentów (audytorów), przekazane niezależnej agencji kontroli – Komisji Krajowej do spraw kont kampanii oraz finansowania polityków, i opubliko-

wane w dzienniku urzędowym (*Journal officiel*). W przypadku stwierdzenia jakichkolwiek nieprawidłowości, Komisja może skierować sprawę do sędziego wyborów, który może, po potwierdzeniu nieprawidłowości, orzec o natychmiastowym cofnięciu mandatu osobie wybranej z naruszeniem przepisów lub orzec o niewybieralności przez rok tego kandydata.

NIEMCY

Funkcjonowanie partii politycznych reguluje ustawa o partiach politycznych (*Gesetz über die politischen Parteien*) z 1967 r.

Partie polityczne w Niemczech są finansowane częściowo z budżetu państwa – są one traktowane, zgodnie z art. 21 Ustawy Zasadniczej, jako organizacje skupiające osoby działające na rzecz państwa. 6 niemieckich partii posiadających deputowanych w Bundestagu miało łącznie na koniec roku 2009 prawie 1,4 mln członków. Konkretna kwota, którą otrzymuje dana partia z budżetu państwa, zależy od wyników osiągniętych przez nią w wyborach: do PE, Bundestagu i Landtagów. Ustawa o partiach politycznych wprowadziła górną granicę dofinansowania wszystkich partii z budżetu państwa – 133 miliony euro w danym roku obrachunkowym.

Darowizny w wysokości do 1000 euro mogą być przekazywane partii w formie gotówki. Partie nie mogą przyjmować darowizn w kwocie przekraczającej 500 euro od nie dających się zidentyfikować ofiarodawców oraz takich, które można rozpoznać jako rekompensatę ze strony jakiejś firmy za otrzymane lub przyszłe korzyści gospodarcze albo polityczne. Obcokrajowcy mogą przekazać partiom darowizny w kwocie nieprzekraczającej 1000 euro. Partiom nie wolno przyjmować darowizn od: spółek publiczno-prawnych, frakcji i grup parlamentarnych w Bundestagu, organizacji terenowych partii, fundacji politycznych, spółek i stowarzyszeń, które zgodnie ze swoim statutem służą celom dobra publicznego, dobroczynnym lub kościelnym, spółek z udziałem publicznym przekraczającym 25%.

Jeśli ogólna kwota darowizn od jednej osoby fizycznej na rzecz partii lub jednej z jej organizacji terenowych przekroczy w danym roku rozliczeniowym kwotę 10 tys. euro, należy w rocznym sprawozdaniu finansowym partii zamieścić informację o tym, podając dane pozwalające zidentyfikować darczyńcę (jego imię, nazwisko i adres) oraz ogólną kwotę wpłat od niego w danym roku.

W ramach finansowania przez państwo partie otrzymują rocznie:

1. 0,70 euro za każdy ważny głos oddany na listę tej partii w dowolnych wyborach
- i
2. 0,38 euro dotacji za każde euro, które wpłynęło na rachunek partii jako składka członkowska lub darowizna (dotacja za wpłatę od pojedynczej osoby fizycznej nie może przekroczyć kwoty 3300 euro).

Jeśli dana partia otrzyma w wyborach ponad 4 mln głosów, otrzymuje z kasy państwa dodatkowo po 0,85 euro za pierwsze 4 mln oddanych na nią głosów. Dodatkowym warunkiem uzyskania przez partię polityczną środków finansowych, o których mowa w punktach 1 i 2, jest uzyskanie w wyborach do Landtagów minimum 1% głosów, a w wyborach do Bundestagu i Parlamentu Europejskiego – minimum 0,5% głosów. To ograniczenie nie dotyczy partii mniejszości narodowych.

Warunkiem otrzymania przez partię polityczną środków z budżetu państwa jest złożenie w terminie do 30 września sprawozdania finansowego za miniony rok.

Partie polityczne dysponują również środkami pochodzącymi ze składek członkowskich, wpłat swoich deputowanych do parlamentów oraz przekazanych na rzecz partii darowizn.

Art. 24 ust. 4 ustawy o partiach politycznych określa, jakie dane dotyczące wpływów finansowych na konto partii muszą znaleźć się w jej sprawozdaniu rocznym: składki członkowskie, składki wpłacane przez parlamentarzystów, darowizny osób fizycznych i prawnych, dochody

z działalności przedsiębiorstw będących w całości lub części własnością partii, inne dochody z majątku partii, dochody z imprez organizowanych przez partię, rozpowszechnianych przez nią druków, dotacje państwowe, inne dochody.

Roczne sprawozdanie finansowe partii musi zawierać informację, że zostało ono sprawdzone przez firmę zajmującą się badaniem sprawozdań finansowych.

Darowizny na rzecz partii politycznej przekraczające 50 tys. euro muszą być niezwłocznie zgłoszone przewodniczącemu Bundestagu, a on z kolei ma obowiązek wydać na ten temat komunikat (ukazuje się on w formie miesięcznego zestawienia darowizn jako druk Bundestagu).

Art. 18 ust. 5 ustawy o partiach politycznych stanowi, że wysokość dofinansowania z budżetu państwa dla danej partii nie może być w danym roku wyższa od sumy jej dochodów z poprzedniego roku z następujących źródeł: składki członkowskie, składki wpłacane przez parlamentarzystów, darowizny osób fizycznych i prawnych, dochody z działalności przedsiębiorstw będących w całości lub części własnością partii, inne dochody z majątku partii, dochody z imprez organizowanych przez partię, rozpowszechnianych przez nią druków.

Art. 31c ustawy stanowi, że w przypadku stwierdzenia nielegalnej bądź niezgłoszonej przewodniczącemu Bundestagu darowizny, ma on prawo nałożyć na daną partię karę w wysokości potrójnej kwoty danej darowizny.

Zgodnie z art. 24 ust. 12 ustawy o partiach politycznych organizacje młodzieżowe partii niemieckich otrzymują dotacje z budżetu państwa na określone przedsięwzięcia. Dotacje te są wymieniane w rocznych sprawozdaniach finansowych partii-matek, jednak nie są wliczane do dochodów i wydatków partii.

RUMUNIA

Ustawa nr 334/2006 o finansowaniu działalności partii politycznych i kampanii wyborczych określa następujące dopuszczalne źródła funduszy partyjnych:

1. składki członkowskie,
2. darowizny,
3. dochody z działalności partyjnej,
4. dotacje z budżetu państwa.

Dotacja państwowa na finansowanie działalności partii politycznych wynosi 0,04% budżetu państwa. Trzy czwarte tej kwoty jest rozdzielane między partie posiadające swoich przedstawicieli w parlamencie proporcjonalnie do liczby deputowanych. Pozostała jedna czwarta jest dzielona między partie, które startowały w wyborach komunalnych, proporcjonalnie do uzyskanego wyniku wyborczego.

Dotacje państwowe na działalność partii politycznych przekazywane są na ich rachunki bankowe w miesięcznych ratach.

W roku 2010, na 47 partii politycznych zarejestrowanych w Rumunii, 4 otrzymywały bezpośrednio dotacje z budżetu państwa.

Ustawa wymienia cele, na które mogą zostać wykorzystane pieniądze z dotacji państwowych. Są to wydatki:

- na utrzymanie i działalność lokali partyjnych,
- osobowe,
- na media i materiały propagandowe,
- na organizację działalności politycznej,
- na podróże krajowe i zagraniczne,
- na opłaty telekomunikacyjne,
- związane z wizytami delegacji zagranicznych,
- na składki członkowskie w organizacjach międzynarodowych,

- na inwestycje w mienie ruchome i nieruchome, niezbędne dla działalności partii,
- protokolarne,
- biurowe,
- związane z kampaniami wyborczymi.

Partia polityczna jest zobowiązana zamieścić w swoim sprawozdaniu finansowym:

- kwotę dochodów ze składek członkowskich oraz listę członków partii, których wpłaty na jej rzecz przekroczyły w minionym roku 10-krotnie minimalną płacę,
- listę osób prawnych i osób fizycznych, których darowizny na jej rzecz przekroczyły w minionym roku 10-krotnie minimalną płacę wraz z danymi dotyczącymi darczyńcy,
- całkowitą kwotę darowizn anonimowych (gdy darczyńca zastrzeże sobie niepodawanie do publicznej wiadomości jego danych),
- swoje dochody z działalności typowej dla firm komercyjnych (np. wydawniczej).

Pośrednie finansowanie partii politycznych przez państwo i samorząd terytorialny odbywa się w formie wynajęcia za niewielką opłatą pomieszczeń na prowadzenie działalności statutowej oraz nieodpłatnego czasu antenowego w mediach publicznych w czasie trwania kampanii wyborczych.

Składki członkowskie płacone przez jednego członka partii nie mogą przekroczyć w danym roku wysokości 48 minimalnych pensji (28 800 lei, ok. 6900 euro). Wpłaty dokonywane na rzecz partii przez jej deputowanych do parlamentu są traktowane jako darowizny.

Jednorazowe wpłaty do wysokości 3 minimalnych pensji mogą być dokonywane w gotówce; większe wpłaty – tylko przelewem bankowym na rachunek partii.

Partia nie może przyjąć darowizn w wysokości przekraczającej w danym roku fiskalnym 0,025% wpływów do budżetu państwa. Ustalono również górne granice darowizn od pojedynczych osób fizycznych (200 minimalnych pensji, ok. 29 tys. euro) i osób prawnych (500 minimalnych pensji, ok. 73 tys. euro) w danym roku fiskalnym. Limity te zostają podwojone w roku, w którym odbywają się wybory (na każde wybory).

Pojedyncza organizacja stowarzyszona z daną partią polityczną może przekazać jej darowizny w maksymalnej wysokości 500 minimalnych pensji rocznie. Darowizny od wszystkich takich organizacji nie mogą przekroczyć pułapu 0,006% wpływów do budżetu państwa w danym roku.

Osoby prawne, które zalegają przez ponad 60 dni z uregulowaniem zobowiązań wobec budżetu państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, nie mogą przekazywać darowizn na rzecz partii politycznych.

Zakazane jest przyjmowanie przez partie dotacji z zagranicy. Wyjątkiem są dotacje od międzynarodowych organizacji politycznych, do których należy dana partia. Partia nie może przyjmować darowizn od rumuńskich związków zawodowych, organizacji religijnych i instytucji publicznych ani składanych w oczywistych okolicznościach, które wskazują na oczekiwanie otrzymania w zamian korzyści ekonomicznych bądź politycznych.

Administracja państwowa nie może wspierać partii politycznych żadnymi środkami – finansowymi, ludzkimi bądź technicznymi. To samo dotyczy koalicji politycznych i wyborczych oraz kandydatów niezależnych.

Dochody partii politycznych nie podlegają opodatkowaniu. Dotacje na rzecz partii politycznych nie mogą być uwzględniane w zeznaniach podatkowych darczyńców.

Partie są zobowiązane do sporządzania corocznych sprawozdań finansowych. Są one sprawdzane przez rumuński Trybunał Obrachunkowy oraz przez Stały Urząd ds. Wyborów (*Autoritatea Electorală Permanentă*). Za niezgodne z prawem finansowanie partii lub jej kampanii wyborczej grożą jej kary w wysokości od 5 tys. do 25 tys. lei (od 1220 do 6100 euro).

SŁOWACJA

Finansowanie słowackich partii politycznych reguluje ustawa o partiach politycznych i ruchach politycznych z dnia 4 lutego 2005 r., dwukrotnie nowelizowana w 2009 r. (nr 185/2005). Działalność partii finansowana jest z budżetu państwa i z innych źródeł, którymi, zgodnie z § 22 ustawy, mogą być:

1. przychody ze składek członkowskich,
2. przychody z darowizn i innych nieodpłatnych świadczeń,
3. przychody ze spadków,
4. wpływy ze sprzedaży lub leasingu ruchomości lub nieruchomości,
5. przychody z tytułu odsetek od środków pieniężnych ulokowanych w bankach,
6. zysk z działalności spółki,
7. dochody z papierów wartościowych będących w publicznym obrocie,
8. przychody z pożyczek i kredytów,
9. dotacje z budżetu państwa (zgodnie z § 25 ustawy subwencje: na działalność partii, za głosy uzyskane w wyborach oraz za każdy uzyskany mandat).

Zasady otrzymywania subwencji za głosy uzyskane w wyborach reguluje ustawa wyborcza¹¹. Zgodnie z ustawą partia polityczna albo koalicja, które w wyborach do parlamentu uzyskają co najmniej 3% ważnie oddanych głosów, otrzymują za każdy głos dotację w wysokości 1% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia obowiązującego w roku poprzedzającym rok wyborczy. Wpłata subwencji następuje w ciągu 30 dni od dnia złożenia sprawozdań finansowych przez partię. W przypadku koalicji słowackie Ministerstwo Finansów wypłaca dotację za głosy po przedłożeniu pisemnej umowy o sposobie podziału subwencji między partiami tworzącymi koalicję. Koalicjanci, którzy nie zawrą takiej umowy, w ogóle nie otrzymują dotacji.

Subwencję na działalność partii otrzymują partie i koalicje, które spełniają odpowiednie wymogi. Wysokość subwencji na działalność partii jest taka sama jak kwota subwencji za głosy. Jest ona wypłacana w 48 ratach (subwencja za głosy wypłacana jest jednorazowo). W roku, w którym odbyły się wybory, subwencję na swoją działalność partie otrzymują maksymalnie w 3 ratach, w następnych latach kadencji po 12 rat, a w roku, w którym mają odbyć się wybory, wypłacana jest pozostała kwota. W przypadku skrócenia kadencji parlamentu wypłacana jest kwota pomniejszona o liczbę rat, która jest równa liczbie miesięcy, o jaką skrócono kadencję. W przypadku koalicji funkcjonują takie same rozwiązania dotyczące wypłaty subwencji jak w przypadku subwencji za głosy.

Trzecim źródłem finansowania z budżetu państwa jest subwencja za każdy zdobyty mandat dla partii, z której list wyborczych kandydował poseł¹². Jej wysokość zależy od liczby zdobytych przez partię mandatów. Za każdy z pierwszych dwudziestu mandatów partia otrzymuje kwotę równą 30-krotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, a od dwudziestego pierwszego mandatu – 20-krotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia (§ 28 ust. 1). Dotacja wypłacana jest corocznie do końca czerwca przez czas trwania kadencji, a w roku, w którym odbywają się wybory, w terminie do 60 dni od dnia ogłoszenia wyników wyborów.

Środki finansowe przyznane z budżetu państwa nie mogą być przeznaczone na:

- udzielanie kredytów i pożyczek osobom fizycznym i prawnym,
- wkład do spółki cichej,
- działalność partyjnej fundacji,

¹¹ Ustawa z dnia 13 maja 2004 r. o wyborach do Rady Narodowej Republiki Słowackiej, nr 333/2004, Zbiór Ustaw Republiki Słowackiej.

¹² Jednoizbowy parlament Słowacji nosi nazwę Rada Narodowa. Zasiada w niej 150 posłów wybieranych na 4-letnią kadencję.

- poręczenia majątkowe za zobowiązania osób fizycznych bądź prawnych,
- dokonanie darowizny,
- zapłatę grzywien i innych kar pieniężnych.

W § 24 ustawy są wyliczone podmioty, od których partie polityczne nie mogą przyjmować żadnych świadczeń pieniężnych i rzeczowych oraz nieodpłatnie świadczonych usług. Należą do nich:

1. organy państwa, fundusz ziemski, fundusz majątkowy Republiki Słowackiej, podmiot gminy albo samorządu terytorialnego wyższego szczebla,
2. osoby prawne, których udziałowcem lub założycielem jest Skarb Państwa, fundusz ziemski, fundusz majątkowy, podmiot gminy albo samorządu terytorialnego wyższego szczebla,
3. organizacje pozarządowe, organizacje non-profit, organizacje charytatywne, fundusze inwestycyjne, zrzeszenia publiczne, fundacje,
4. związki gmin,
5. publicznoprawne instytucje i państwowe osoby prawne,
6. osoby fizyczne niebędące obywatelami słowackimi,
7. anonimowe osoby fizyczne lub prawne, których dane są niewystarczające do umieszczenia ich w rejestrze darczyńców.

Darowiznę pieniężną partia może przyjąć od tego samego darczyńcy tylko raz w roku (§ 24 ust. 2). W przypadku otrzymania darowizny o wartości powyżej 5 tys. euro, partia zobowiązana jest do spisania umowy darowizny, która musi zawierać dane darczyńcy i obdarowanego, wartość darowizny i dane banku, za pośrednictwem którego ma być zrealizowany przelew.

Partia obowiązana jest do prowadzenia odrębnej ewidencji składek członkowskich dla tych członków partii, których składki w ciągu roku przewyższyły kwotę 830 euro. Składki o wartości ponad 5 tys. euro partia może przyjąć tylko przelewem bankowym¹³.

Sprawozdania finansowe partii są jawne i powszechnie dostępne. Ustawa nakłada obowiązek prowadzenia przez partie ewidencji nakładów poniesionych przez partie na cele kampanii wyborczej do parlamentu. Sprawozdanie składa się z zestawienia planowanych wydatków wyborczych, ostatecznego sprawozdania o rzeczywistych poniesionych kosztach w związku z kampanią wyborczą, z pozostałych ewidencji prowadzonych przez partię bez ewidencji składek, wpływów partii zapisanych w § 22 ustawy (bez składek i dotacji budżetowych). Sprawozdanie zawiera również ewidencję wpływów z pożyczek i kredytów wraz z danymi dotyczącymi pożyczkodawców i kredytodawców, zestawienie darowizn i nieodpłatnie świadczonych usług wraz z danymi o darczyńcach i wysokością (wartością) darowizn, listę składek, które w ciągu roku przewyższają kwotę 830 euro (należy dołączyć umowę zawierającą dane wpłacającego).

Oprócz tych zestawień partie składają coroczne bardzo dokładne raporty o sytuacji majątkowej i finansowej partii. Składane są one w Radzie Narodowej do dnia 30 kwietnia każdego roku. Dokumenty te są publikowane w internecie. Raport musi zawierać sprawozdanie księgowo zweryfikowane przez audytora, który figuruje w rejestrze Słowackiej Izby Audytorów. Weryfikacja raportu obejmuje również badanie zgodności działalności finansowej partii z ustawą. Ponadto raport musi zawierać listę członków partii (stan na dzień 31 grudnia danego roku). Partie, które założyły jednoosobowe spółki handlowe albo są jedynym współnikiem takiej spółki, przedkładają sprawozdanie księgowe.

Na Słowacji organami nadzoru finansów partyjnych jest Ministerstwo Finansów i jego aparat skarbowy. Rada Narodowa albo działający w jej imieniu organ¹⁴ przyjmuje i ocenia złożone sprawozdanie, a ministerstwo wypłaca subwencje budżetowe. W przypadku niezłożenia

¹³ § 22 ust. 4. słowackiej ustawy o partiach i ruchach politycznych.

¹⁴ Zdaniem J. Sułkowskiego należy uznać, że chodzi o komisję parlamentarną.

sprawozdania lub niekorzystnej jego oceny subwencja zostaje wstrzymana. Dodatkowo, kontrolę finansową warunków udzielania dotacji budżetowych oraz poprawność ich wykorzystania sprawują organy kontroli skarbowej.

Niezłożenie sprawozdań i raportów lub nieusunięcie braków formalnych skutkuje wstrzymaniem wypłaty wszystkich trzech subwencji i nałożeniem kary pieniężnej w wysokości 3340 euro.

Kontroli podlegają też dane zamieszczone w sprawozdaniach pod kątem ich prawidłowości i zgodności z prawem. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, partia podlega karze grzywny, egzekwowanej przez urząd skarbowy, w wysokości stanowiącej dwukrotną wartość zakwestionowanej darowizny albo nieodpłatnie świadczonej usługi. Terminy na wyegzekwowanie kar są takie same jak w Czechach (patrz s. 14).

SZWECJA

Od lat 60. głównym źródłem dochodów szwedzkich partii politycznych jest wsparcie finansowe ze środków publicznych. Ustawa o wsparciu finansowym partii politycznych przez państwo z 1972 roku (*Act on State financial support to political parties (1972:625)*) reguluje podstawowe zasady finansowania partii politycznych.

Państwo, Riksdag i władze lokalne wspierają finansowo partie polityczne, które wygrały w wyborach parlamentarnych lub samorządowych. Pomoc państwa wynosi rocznie około 400 mln koron szwedzkich (SEK), co stanowi około 41 550 000 euro i znacznie przekracza wysokość dochodów uzyskanych przez partie polityczne ze składek.

Warunkiem otrzymania dotacji przez daną partię polityczną jest zasiadanie przynajmniej jednego jej przedstawiciela w parlamencie. Wsparcie finansowe jest przyznawane na pozaparlamentarną i parlamentarną działalność partii politycznych.

W ramach działalności pozaparlamentarnej partii politycznych krajowe organizacje partyjne otrzymują od państwa wsparcie finansowe na ich ogólną działalność. Wysokość tych dotacji zależy od wyników wyborów do Riksdagu. Są one przydzielane według określonego schematu i zgodnie z przepisami ustawy. Dotacje te nie podlegają publicznej kontroli ich wykorzystania. Wsparcie finansowe ze strony państwa jest udzielane na pomoc partiom i na funkcjonowanie biur.

Partie polityczne otrzymują wsparcie finansowe za każde miejsce w parlamencie, z uwzględnieniem wyników uzyskanych w dwóch ostatnich wyborach do Riksdagu. Wysokość pomocy finansowej dla partii zasiadających w Riksdagu wynosi obecnie 999 900 koron szwedzkich (ok. 105 000 euro) rocznie za jedno miejsce w parlamencie. Partie nieposiadające miejsc w Riksdagu również otrzymują pomoc finansową, pod warunkiem, że uzyskały w dwóch ostatnich wyborach parlamentarnych powyżej 2,5% głosów w całym kraju.

Wsparcie finansowe na funkcjonowanie biur przysługuje wszystkim partiom politycznym i składa się z tzw. dotacji podstawowej i dodatkowej. Dotację podstawową otrzymuje każda partia, która uzyskała przynajmniej 4% głosów w ostatnich wyborach do Riksdagu. Wysokość dotacji podstawowej wynosi około 5,8 mln koron szwedzkich na partię (643 800 euro). Dodatkowa dotacja wynosi 16 350 koron szwedzkich (ok. 1815 euro) za jedno miejsce w parlamencie należące do partii rządzącej i 24 300 koron szwedzkich (ok. 2697 euro) dla pozostałych partii w Riksdagu.

W ramach działalności parlamentarnej kluby poszczególnych partii w Riksdagu otrzymują wsparcie finansowe w formie podstawowej – na działalność doradczą dla członków parlamentu oraz na podróże zagraniczne. Podstawowe dofinansowanie składa się z dwóch elementów: kwoty podstawowej, wynoszącej 1,7 mln koron szwedzkich (187 700 euro) rocznie oraz dodatkowej kwoty, zależnej od liczby członków klubu. Klub partii rządzącej ma prawo do dofinansowania w wysokości kwoty podstawowej jednorazowo, natomiast inne kluby partyjne mają prawo do dofinansowania w wysokości kwoty podstawowej

dwukrotnie. Kwota dodatkowa wynosi 57 800 koron szwedzkich (ok. 6400 euro) na członka klubu rocznie.

Wsparcie finansowe dla doradców politycznych członków parlamentu ma na celu pokrycie kosztów administracyjnych i badawczych. Wsparcie, które pierwotnie było przeznaczone na pokrycie kosztów „utrzymania” jednego doradcy politycznego, pracującego dla dwóch parlamentarzystów znacznie wzrosło w ostatnich latach. Wynosi ono 50 300 koron szwedzkich (ok. 5600 euro) miesięcznie dla jednego doradcy politycznego.

Środki finansowe są również przyznawane na pokrycie kosztów podróży zagranicznych, związanych np. ze współpracą z UE, w wysokości 2 500 koron szwedzkich (ok. 280 euro) rocznie na jednego członka. Na udział w zagranicznych konferencjach międzynarodowych i inne podróże zagraniczne przysługuje 5 000 koron szwedzkich (555 euro) na członka dla pierwszych dwudziestu miejsc w parlamencie i 2 500 koron szwedzkich (277 euro) za każde dodatkowe miejsce. Wsparcie finansowe dla klubów partyjnych za trzy kwartały 2010 r. wyniosło łącznie 192 mln koron szwedzkich (21 270 000 euro). Sekretariaty partii otrzymują wsparcie pośrednie w formie bezpłatnego korzystania z pomieszczeń biurowych w Riksdagu i z jego wyposażenia technicznego.

Władze samorządowe również wspierają finansowo członków partii reprezentowanych we władzach lokalnych.

Wsparcie finansowe dla partii zasiadających w Riksdagu w 2010 r. (w tysiącach koron)

	s	m	c	fp	kd	v	mp	Razem
Działalność pozaparlamentarna (1)	52 958	37 386	15 610	16 593	14 861	14 004	12 598	164 010
Wsparcie finansowe partii	43 996	29 997	9 332	10 332	8 666	7 666	6 333	116 322
Wsparcie finansowe sekretariatów:								
Wsparcie podstawowe	5 803	5 803	5 803	5 803	5 803	5 803	5 803	40 622
Wsparcie dodatkowe	3 159	1 586	474	458	392	535	462	7 066
Działalność parlamentarna (2)	69 239	50 734	16 181	15 668	13 617	13 867	12 327	191 632
Wsparcie podstawowe:								
Kwota podstawowa	2 550	1 275	1 275	1 275	1 275	2 550	2 550	12 750
Kwota dodatkowa	5 558	4 147	1 240	1 197	1 026	941	812	14 920
Doradcy polityczni	60 606	44 911	13 520	13 054	11 189	10 256	8 858	162 393
Podróże zagraniczne	525	401	146	143	128	120	107	1 569
s (SAP) - Szwedzka Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza /Sveriges Socialdemokratiska Arberarepartiet m - Umiarkowana Partia Koalicyjna /Moderata Samlingspartiet c - Partia Centrum /Centerpartiet fp - Ludowa Partia Liberalistów /Folkpartiet Liberalerna kd - Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Społeczna /Kristdemokratiska Samhällspartiet v - Partia Lewicy /Vänsterpartiet mp - Partia Ochrony Środowiska - Zielonych /Miljöpartiet de Gröna								

(1) - Wyплаты w okresie 2009-10-15 do 2010-10-14

(2) - Wyплаты w pierwszych trzech kwartałach 2010 r. (wybory do Riksdagu odbyły się 19 września).

Ze względu na zmiany kursu korony szwedzkiej w stosunku do euro w 2010 r. nie przeliczono poszczególnych kwot na euro. Na działalność pozaparlamentarną partii politycznych wydano, biorąc pod uwagę kurs średni, około 18 432 000 euro, a na działalność parlamentarną ok. 21 536 400 euro.

Kurs euro z 26 maja 2011 r.: 1 SEK = 0,112 euro

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Fact Sheet No. 10, Riksdag, www.riksdag.se

Nie ma przepisów regulujących zasady przekazywania oraz przyjmowania darowizn od osób prywatnych. Partie polityczne nie mają obowiązku ujawniania tożsamości darczyńców, co sprawia, że bardzo trudno jest uzyskać wgląd w dochody partii politycznych uzyskane z tego tytułu.

W 2004 r. padła propozycja, aby partie polityczne prowadziły publiczny rachunek swoich dochodów. Wniosek nie uzyskał poparcia wszystkich partii uczestniczących w badaniu, nigdy też nie został przedstawiony w formie projektu ustawy.

W 2010 roku do Komisji Konstytucyjnej Riksdagu wpłynął wniosek opozycji w sprawie projektu ustawy regulującej problem ujawniania tożsamości darczyńców (osób prywatnych i organizacji), które dokonały darowizny na rzecz partii powyżej 20 000 koron szwedzkich (2 220 euro). Wniosek nie uzyskał poparcia partii zasiadających w parlamencie.

Należy w tym miejscu przypomnieć, że Grupa Państw przeciwko Korupcji (GRECO) opublikowała w maju 2010 roku sprawozdanie z trzeciej rundy oceny transparentności życia politycznego, którego jednym z głównych tematów była przejrzystość finansowania partii politycznych. Szwecja nie wypadła dobrze w tej dziedzinie: stwierdzono, że szwedzki system finansowania partii politycznych nie spełnia standardów przewidzianych w zaleceniu Komitetu Ministrów Rady Europy [Rec(2003)4] w sprawie przyjęcia wspólnych przepisów przeciwko korupcji w finansowaniu partii politycznych i kampanii wyborczych. Szwecja ma długą tradycję w samoregulacji w tym zakresie i nie przewiduje wprowadzania niezależnych mechanizmów monitorowania oraz sankcji lub innych środków w celu wykonania zaleceń, które zostały uzgodnione przez partie polityczne reprezentowane w Riksdagu. W związku z tym trudno jest oszacować przepływ prywatnych darowizn na rzecz partii politycznych. Z punktu widzenia GRECO, w Szwecji jest ogólnie niski poziom przejrzystości finansowania partii politycznych i jest to trudne do zrozumienia w odniesieniu do kraju, który gwarantuje wysoki stopień przejrzystości w większości dziedzin życia publicznego. Obecny system ma być poddany przeglądowi w celu dostosowania do standardów Rady Europy.

Szwedzki rząd ze swej strony nie zamierza zmienić obecnego systemu, w szczególności zasad dotyczących anonimowości prywatnych darowizn (wypowiedź minister sprawiedliwości, Beatrice Ask z 17.02.2010 r.).

Wnioski o dofinansowanie partii politycznych są składane, zgodnie z ustawą, na piśmie do Komisji ds. finansowego wsparcia partii politycznych wraz z rocznym raportem z działalności partii, obejmującym zamknięcie roku budżetowego. Komisja składa się z przewodniczącego i dwóch członków (sędziów) mianowanych na stanowiska w Komisji przez Prezydium Riksdagu. Od decyzji Komisji w sprawie dotacji nie przysługuje odwołanie.

WĘGRY

Podstawowym aktem prawnym regulującym finansowanie partii politycznych na Węgrzech jest ustawa XXXIII z 17 października 1989 r. o finansowaniu i funkcjonowaniu partii politycznych z późniejszymi zmianami. Reguluje ona kwestię pochodzenia majątku partii politycznych,

określa zakres prowadzenia działalności gospodarczej i źródła finansowania partii. Zgodnie z § 4 ustawy aktywnymi partii są:

1. składki członkowskie,
2. subwencje z budżetu państwa (za wynik uzyskany w I turze wyborów i za uzyskane mandaty parlamentarne),
3. nieruchomości przekazane bezpłatnie przez państwo,
4. darowizny finansowe przedsiębiorców niemających osobowości prawnej,
5. darowizny osób prywatnych,
6. zysk z działalności gospodarczej partii,
7. zysk netto przedsiębiorstw i jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością założonych przez partię.

Zgodnie z § 9 ust. 2 ustawy darowizna o wartości co najmniej 50 tys. forintów i darowizna otrzymana od podmiotu zagranicznego w wysokości co najmniej 100 tys. forintów muszą być ujawnione w osobnym corocznym sprawozdaniu, które musi zawierać dane darczyńcy i wartość darowizny.

Partia nie może przyjmować darowizn pieniężnych od żadnego organu budżetowego, firm będących własnością lub z udziałem skarbu państwa, fundacji mających status organizacji pożytku publicznego, darowizn anonimowych i od obcego państwa. Partia, która złamie ten przepis i przyjmie taką pomoc finansową, ma obowiązek wpłacenia tej kwoty do budżetu państwa w ciągu 15 dni od powiadomienia przez Państwowe Biuro Rewizyjne¹⁵ (dalej: PBR). Jeżeli wpłata nie zostanie dokonana, musi być zwrócona w postaci podatków. Dodatkowo dotacja z budżetu państwa zostanie pomniejszona o kwotę otrzymanej pomocy finansowej. Jeżeli wsparcie nastąpiło w innej formie niż darowizna pieniężna jej wartość musi zostać oszacowana przez Państwowe Biuro Rewizyjne. Nie ma zakazu finansowania partii przez cudzoziemców.

Kwota na subwencję wyborczą z budżetu państwa jest corocznie ustalana w ustawie budżetowej¹⁶, a sposób podziału środków budżetowych zawarty jest w ustawie o partiach. Zgodnie z ustawą (§ 5 ust. 2) przyznana kwota jest dzielona na dwie części. Pierwsza – 25% ogólnej kwoty subsydiów – jest dzielona w równym stopniu pomiędzy wszystkie partie, których kandydaci uzyskali mandaty parlamentarne. Pozostałe 75% środków otrzymują tylko te partie, które w wyborach uzyskały co najmniej 1% ważnie oddanych głosów, proporcjonalnie do wyników uzyskanych przez nie w I turze wyborów parlamentarnych. Dotacja budżetowa wypłacana jest co 3 miesiące, w pierwszym dniu kwartału. Ustawa węgierska nie reguluje kwestii podziału środków dla koalicji wyborczych.

Lokale na swoje siedziby partie otrzymały bezpłatnie w 1991 r. na podstawie ustawy uchwalonej specjalnie na tę okoliczność.

Partia polityczna może:

- prowadzić działalność gospodarczą polegającą na: publikowaniu i dystrybucji publikacji, sprzedaży plaketek i innych przedmiotów symbolizujących partię (partia zwolniona jest z płacenia podatku VAT), organizacji audycji partyjnych, wykorzystywaniu i odpłatnym przekazywaniu rzeczy ruchomych i nieruchomości (partia zwolniona jest z płacenia podatku dochodowego),

¹⁵ Jest to konstytucyjny organ kontrolny powoływany przez parlament, nadzorujący zarządzanie finansami publicznymi. PBR jest niezależne i apolityczne. Jako jedyna instytucja państwowa ma prawo kontroli finansów partii politycznych.

¹⁶ „Należy zauważyć, że o ustawie budżetowej decydują partie zasiadające w parlamencie”, Nora Hronowski *Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej* [w:] Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej pod redakcją Aldony Domańskiej i Krzysztofa Skotnickiego, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2003 r.

- tworzyć jednoosobowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, ale nie może mieć udziału w innych podmiotach gospodarczych,
- inwestować w obligacje (ale nie w akcje).

Na Węgrzech, zgodnie z ustawą o wyborach¹⁷, prawo uzyskania dotacji wyborczej przysługuje partii, która wystawia kandydatów na listach wyborczych, a uzyskanie dotacji nie jest uzależnione od wyniku wyborczego. Wysokość dotacji jest proporcjonalna do liczby wysuniętych przez partię kandydatów (ogólna kwota na dotacje wyborcze ustalana jest przez parlament). Ustalenie wysokości dotacji na jednego kandydata musi uwzględniać liczbę kandydatów wystawionych przez każdą partię na listach okręgowych w poszczególnych okręgach, przy czym liczba ta powinna być możliwie jak najbardziej zbliżona do liczby mandatów do obsadzenia. Do tej liczby dodaje się liczbę kandydatów z list ogólnokrajowych, jednak nie więcej niż 58 na partię¹⁸. Kandydaci niezależni otrzymują taką samą dotację. Ustawa wyznacza limit wydatków wyborczych na jednego kandydata w wysokości 1 mln forintów.

Węgierskie przepisy dotyczące sprawozdawczości i jawności partii nakazują opublikowanie (w odpowiedniku polskiego Dziennika Ustaw) w terminie do 30 kwietnia każdego roku raportu zawierającego wszystkie przychody i wydatki partii za rok ubiegły. Obowiązek złożenia raportu wynika z dekretu nr 242/2000 o obowiązku składania sprawozdań i prowadzenia ksiąg. Zgodnie z załącznikiem nr 1 do ustawy raport składa się z dwóch części: części dotyczącej przychodów i części dotyczącej wydatków.

Przychody obejmują:

- wpływy ze składek członkowskich,
- wpływy z budżetu państwa,
- pomoc państwową dla klubu parlamentarnego,
- darowizny od osób fizycznych i prawnych, przedsiębiorców niemających osobowości prawnej, obcokrajowców,
- zyski partyjnych przedsiębiorstw i jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością.

Sprawozdanie z wydatków zawiera wyszczególnienie pomocy dla klubu parlamentarnego partii i innych organizacji, wydatki na bieżącą działalność, kwoty na zakładanie przedsiębiorstw, wydatki na zakup środków trwałych i wydatki związane z działalnością polityczną.

Ustawa nie przewiduje żadnych sankcji za niezłożenie raportu.

PBR może przeprowadzić kontrolę zarządzania partią wyłącznie z punktu widzenia kryterium legalności, które wiąże się z poddaniem ocenie finansowej i ekonomicznej działalności partii. Do zadań PBR nie należy kontrola zarządzania finansami partii pod względem celowości i gospodarności. Organ ten sprawdza, czy partia wypełniła obowiązek przygotowania raportu, czy raport ten został opublikowany w ustawowym terminie i czy jego treść spełnia wymagania ustawy.

Zgodnie z § 10 ust. 4 węgierskiej ustawy o partiach w sytuacji, gdy PBR stwierdzi np. przyjęcie przez partię anonimowej darowizny, wzywa partię do naprawienia tej sytuacji. Jeżeli partia nie spełni tego wymogu, przewodniczący PBR wszczyna postępowanie sądowe przeciwko partii, co może doprowadzić do jej rozwiązania. Dodatkową karą w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości jest konieczność wpłacenia do budżetu państwa, w terminie

¹⁷ Ustawa nr C z 1997 r. o procedurze wyborczej, www.valasztas.hu.

¹⁸ Zgromadzenie Krajowe wyłaniane jest w systemie mieszanym. Na ogólną liczbę 386 deputowanych 176 jest wybieranych w jednomandatowych okręgach wyborczych systemem większościowym, 152 – proporcjonalnie, na podstawie wyników głosowania na regionalne listy partyjne w 20 okręgach przy użyciu metody Hagenbacha-Bischoffa. Pozostałych 58 deputowanych wybieranych jest w okręgach proporcjonalnie z listy krajowej według systemu d'Honta. Każdy wyborca posiada 2 głosy – jeden oddaje na kandydata w okręgu jednomandatowym, a drugi – na regionalną listę partyjną.

15 dni od zgłoszenia żądania, kwoty stanowiącej równowartość przyjętej bezprawnie darowizny. Jeżeli partia tego nie uczyni, kwota ta ściągana jest w trybie przewidzianym dla zaległości podatkowych. Kwota subwencji przysługująca partii w następnym roku zostaje pomniejszona o wartość bezprawnie przyjętej darowizny.

WIELKA BRYTANIA

Zasady finansowania partii politycznych i kampanii wyborczych regulują trzy akty prawne: ustawa z 2000 r. Partie polityczne, wybory i referenda (*Political Parties, Elections and Referendums Act 2000 – PPERA*), ustawa o zarządzaniu wyborami (o administracji wyborczej) (*Electoral Administration Act 2006 – EAA*) oraz ustawa o partiach politycznych i wyborach (*Political Parties and Elections 2009 Act – PPE*).

Przepisy ustawy PPERA z 2000 r. regulują m.in. zasady rejestracji partii politycznych, zasady korzystania z darowizn, prowadzenie rachunków partii i wydatków na kampanie wyborcze. Ustawa z 2006 r. nowelizuje niektóre przepisy ustawy PPERA i jest rozszerzona o przepisy dotyczące kontroli pożyczek udzielanych partiom. Dalsze zmiany, w tym wzrost progu dozwolonej i podlegającej sprawozdawczości wysokości darowizn, wprowadza ustawa z 2009 r. Szczegółowe informacje dotyczące rejestracji partii politycznych, darowizn i pożyczek, deklaracji finansowych i wydatków na kampanię znajdują się na stronie <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/12/contents>.

Zasady postępowania kandydatów w wyborach regulują przepisy Ustawy o przedstawicielstwie narodu (*Representation of the People Act, 1983 – RPA*).

Partie polityczne są finansowane głównie ze środków prywatnych, tj. składek członkowskich, darowizn i różnego rodzaju działalności. Istnieje jednak kilka możliwości sfinansowania działalności partii ze środków publicznych. Podstawowym jest tzw. Fundusz wsparcia politycznego (*Policy development grant scheme*), wynoszący 2 mln funtów (2,29 mln euro). Pomimo braku subsydiów dla partii i szczególnych warunków ich przyznawania wyjątkiem jest fundusz wsparcia politycznego oraz tzw. *Short Money*¹⁹ – przysługujące partiom opozycyjnym zasiadającym w Izbie Gmin.

Obecny system zarządzania tym funduszem jest zgodny z uchwałą Izby Gmin z dnia 26 maja 1999 roku. W obu przypadkach jedynym warunkiem jest zasiadanie przynajmniej dwóch członków danej partii w Izbie Gmin. Dotacja *Short Money* może być przyznana partii, która ma tylko jednego członka w Izbie Gmin, ale uzyskała w poprzednich wyborach parlamentarnych powyżej 150 000 głosów. Finansowanie to składa się z trzech elementów:

1. wsparcia finansowego opozycji w wykonywaniu jej działalności parlamentarnej,
2. środków na podróże itp. wydatków członków partii opozycyjnych,
3. środków na funkcjonowanie biura lidera opozycji.

Przykładowy przydział środków w ramach *Short Money*:

Od 1 kwietnia 2010 r. partie opozycyjne spełniające niezbędne warunki otrzymują 14 351 funtów (16 322 euro) za każde miejsce w parlamencie uzyskane w ostatnich wyborach oraz 28,66 funta (32,60 euro) za każde 200 głosów uzyskanych przez partię. 157 651 funtów (ok. 180 000 euro) zostało podzielonych na koszty podróży pomiędzy każdą z partii opozycyjnych w tej samej proporcji, w jakiej udzielane jest jej finansowanie w ramach programu „Ogólne Finansowanie”.

¹⁹ Short Money – nazwa rocznej wypłaty przysługującej partiom opozycyjnym zasiadającym w Izbie Gmin Wielkiej Brytanii na pokrycie kosztów utrzymania partii. Nazwa pochodzi od Edwarda Short (obecnie Lorda Glenamara), przewodniczącego Izby Gmin, który jako pierwszy zaproponował tego rodzaju dofinansowanie. Cranborne Money jest odpowiednikiem takiego świadczenia w Izbie Lordów. Nazwa pochodzi od Lorda Cranborna, który był Przewodniczącym Izby Lordów, gdy to świadczenie było wprowadzane (26 listopada 1996 r.). Short Money nie przysługuje partiom, których członkowie nie złożyli przysięgi na wierność Brytyjskiej Monarchii (Oath of Allegiance), tak jak np. Sinn Fein (irlandzka organizacja i partia), ponieważ to finansowanie zostało wprowadzone w celu udzielenia pomocy na wykonywanie obowiązków parlamentarnych.

Na pokrycie kosztów funkcjonowania biura lidera opozycji w roku finansowym rozpoczynającym się 1 kwietnia 2010 r. przeznaczono 668 606 funtów (760 420 euro). Dodatkowo lider opozycji, Opozycyjny Rzecznik Dyscypliny Klubowej oraz dwóch jego asystentów otrzymali uposażenia w wysokości odpowiednio 73 617 funtów (83 563 euro), 41 370 funtów (47 050 euro) oraz 26 624 funtów (30 280 euro) ze środków publicznych (na podstawie ustawy z 2006 r.). Obecnie lider Partii Pracy pobiera obniżone uposażenie w wysokości 63 098 funtów (71 763 euro).

Przykładowy przydział środków w 2009/10 w ramach Cranborne Money w funtach (£)

Partia opozycyjna	Kwota
Partia Konserwatywna (największa partia opozycyjna)	474 927
Liberalni Demokraci (druga pod względem wielkości partia opozycyjna)	237 136
Cross Bench Peers – Niezależni	61 003
Ogółem	773 066 ok. 866 600 euro

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Short Money, Standard Note SN/PC/1663*.

Przepisy dotyczące prywatnych darowizn są dosyć restrykcyjne. Wprawdzie nie ma ograniczeń co do wysokości darowizn lub pożyczek na rzecz partii politycznych, ale każda darowizna powyżej 500 funtów (573 euro) musi, na mocy art. 54 ustawy PPERA pochodzić z tzw. dozwolonego źródła. Darczyńcami i pożyczkodawcami mogą być osoby spełniające następujące warunki: osoby zarejestrowane w spisie wyborców Zjednoczonego Królestwa, spółki zarejestrowane w Wielkiej Brytanii, tym samym w Unii Europejskiej i prowadzące działalność w Wielkiej Brytanii, zarejestrowane brytyjskie partie polityczne, zarejestrowane brytyjskie związki zawodowe, zarejestrowane towarzystwa mieszkaniowe, zarejestrowane spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, zarejestrowane towarzystwa pomocy wzajemnej, jednostki prowadzące działalność biznesową lub inną w Wielkiej Brytanii, nieposiadające osobowości prawnej oraz niektóre spółki powiernicze.

Obowiązek ustalenia pochodzenia darowizny spoczywa, zgodnie z ustawą, na przyjmującym darowiznę. Organizacja lub osoba prywatna, która otrzymała darowiznę musi zbadać w ciągu 30 dni, czy darczyńcy lub pożyczkodawcy są źródłami dozwolonymi. W przypadku stwierdzenia, że nie należą do kategorii źródeł dozwolonych, darowizna musi być zwrócona darczyńcom w ciągu tych 30 dni. Jeśli jednak darowizna została przyjęta, a okazało się później, że pochodzi z niedozwolonego źródła, pieniądze są konfiskowane i wpłacane na Fundusz Konsolidacyjny na rachunku bankowym rządu Wielkiej Brytanii. Transakcje pożyczki lub kredytu pochodzących z niedozwolonego źródła są unieważniane.

Przyjęcie darowizny powyżej 7500 funtów (8530 euro), pochodzącej od osoby niezarejestrowanej jako wyborca lub od spółki zagranicznej jest zakazane. Podstawą prawną zakazu jest przepis paragrafu 54 PPERA dla zarejestrowanych partii i paragrafu 71 wymienionej ustawy oraz załącznik 7 dotyczący osób fizycznych, w tym parlamentarzystów. Zakazane jest również przyjmowanie przez partie lub osoby indywidualne pożyczek o oprocentowaniu poniżej stopy rynkowej.

Inne darowizny, pochodzące z dozwolonego źródła, bez ograniczeń co do ich wysokości, podlegają jedynie zgłoszeniu.

Podobne ograniczenia stosuje się do posłów i innych osób wybieralnych, które zgodnie ze zmianami w ustawie PPE, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2010 roku, są zobowiązane

do zapewnienia, że darowizny o wartości ponad 500 funtów pochodzą z dozwolonych źródeł. Nie ma górnych limitów darowizn.

Komisja Wyborcza opublikowała w lipcu 2009 r. krótki przewodnik Darowizny i pożyczki dla członków parlamentu, zawierający informacje o dozwolonych źródłach finansowania partii i sprawozdawczości.

Przepisy definiujące darowizny oraz ich dopuszczalność są bardzo rozbudowane i dla celów niniejszego opracowania nie mają zasadniczego znaczenia. Istotna jest kontrola otrzymywanych przez partie darowizn i sankcje za nieprzestrzeganie przepisów prawa.

Kontrola darowizn jest przeprowadzana na mocy przepisów części IV ustawy PPERA z 2000 r. Przepisy ustawy EAA z 2006 r. rozszerzają tę kontrolę na pożyczki i kredyty. Zarejestrowane partie polityczne mają obowiązek złożenia raz na kwartał raportu na temat otrzymywanych darowizn i pożyczek w terminie 30 dni od zakończenia każdego kalendarzowego kwartału. Wszystkie ujawnione przez partie darowizny i pożyczki są publikowane w Rejestrze darowizn i w Rejestrze kredytów. Partie, które nie otrzymały żadnych darowizn i pożyczek składają oświadczenie *nil return*. Komisja publikuje przewodnik dla partii politycznych w tym zakresie.

Wszystkie zarejestrowane partie polityczne muszą złożyć roczne sprawozdania finansowe w Komisji Wyborczej, która opublikuje je w ciągu 20 dni roboczych od daty ich złożenia.

Partie polityczne, których dochód brutto i wydatki ogółem wynoszą poniżej 250 000 funtów są zobowiązane do przedstawienia sprawozdania finansowego w terminie czterech miesięcy od zakończenia roku podatkowego. Lokalne i inne afiliowane jednostki partii politycznych, prowadzące własną księgowość, których dochód lub wydatki wynoszą powyżej 25 000 funtów są również zobowiązane do przesłania sprawozdań finansowych do Komisji Wyborczej. Sprawozdanie finansowe partii oraz lokalnych i innych afiliowanych jednostek, których dochody lub wydatki wynoszą powyżej 250 000 funtów podlegają kontroli i muszą być złożone w ciągu sześciu miesięcy i siedmiu dni od zakończenia roku podatkowego.

Partie, które nie dostarczą sprawozdania finansowego lub zrobią to po upływie ustawowego terminu podlegają karze w wysokości co najmniej 500 funtów a lokalne i inne afiliowane jednostki partii politycznych prowadzące własną księgowość – karze w wysokości co najmniej 100 funtów.

Złożeniu deklaracji podlegają darowizny i pożyczki w wysokości powyżej 7500 funtów (8573 euro) zaakceptowane przez główny sekretariat partii (party central office) i ponad 1500 funtów (1714 euro), zaakceptowane przez jedną z jednostek księgowych partii (*party's accounting units*). Darowizny i pożyczki poniżej tego progu podlegają złożeniu raportu, jeśli całkowita wysokość otrzymana z tego samego źródła, w tym samym roku kalendarzowym przekroczy dozwolony próg (agregacja).

Komisja Wyborcza Zjednoczonego Królestwa zajmuje się m.in. dystrybucją środków finansowych na ogólną działalność partii oraz na kampanię wyborczą i czuwa nad przestrzeganiem przepisów prawa dotyczącego finansowania partii. Komisja publikuje rejestry zawierające informacje przesłane przez partie polityczne i inne podmioty partyjne o ich finansach. Dodatkowo partie składają Komisji roczne sprawozdanie o stanie finansowym.

WŁOCHY

Ustawą porządkującą kwestie związane z finansowaniem partii politycznych we Włoszech jest ustawa 195/1974 wkład państwa w finansowanie partii politycznych (*Contributo dello Stato al finanziamento dei partiti politici*). Partie polityczne we Włoszech korzystają z dwóch typów finansowania. Jednym są dotacje państwowe traktowane jako zwrot wydatków poniesionych przez partię na kampanie wyborcze do Izby Deputowanych, Senatu, Parlamentu Europejskiego i rad regionów (wydatki na kampanie wyborcze do rad gmin i powiatów nie są

refundowane z budżetu państwa). Drugim typem dochodów partii politycznych są darowizny przekazywane przez osoby fizyczne (w tym członków partii) i osoby prawne, partie lub ruchy polityczne w sposób i w wymiarze określonym przez prawo.

We Włoszech wysokość dotacji dla partii politycznych z budżetu państwa obliczana jest na podstawie wyników uzyskanych przez daną partię w wyborach. Finansowanie z budżetu państwa odbywa się za pomocą czterech funduszy, przypisanych odpowiednio czterem wybieranym organom. Za wybory do tych organów przysługuje zwrot wydatków związanych z kampanią wyborczą.

W wyborach do Senatu ogólna kwota dotacji państwowej dzielona jest najpierw na regiony, w zależności od liczby ludności w nich zamieszkujących, a co za tym idzie – od liczby mandatów senatorskich do obsadzenia w danym regionie. Refundację otrzymują partie, których kandydat zdobył mandat lub uzyskał 5% głosów poparcia. Kandydaci niezależni otrzymują dotację, jeśli zdobędą mandat lub otrzymają 15% głosów poparcia (art. 9 ustawy 515/1993 *Disciplina delle campagne elettorali per l'elezione alla Camera dei deputati e al Senato della Repubblica*).

W przypadku wyborów do Parlamentu Europejskiego dotację otrzymują partie, które wprowadziły do PE przynajmniej jednego swego kandydata. Kwota dotacji jest proporcjonalna do liczby oddanych na tego kandydata głosów na poziomie krajowym (art. 16 ustawy 515/1993).

W wyborach do rad regionów ogólna kwota dotacji państwowej dzielona jest najpierw na regiony w zależności od liczby ludności. Kwota przypadająca na dany region jest dzielona pomiędzy ugrupowania, które wprowadziły przynajmniej jednego swojego kandydata do rady regionu, proporcjonalnie do liczby głosów oddanych na kandydatów danego ugrupowania.

Partie polityczne, które zamierzają ubiegać się o zwrot nakładów finansowych na kampanię wyborczą, muszą złożyć przewodniczącemu odpowiedniej izby wniosek w terminie do 10 dni po dacie ostatecznego zgłoszenia listy kandydatów. Po upływie tego terminu wnioski nie są rozpatrywane.

Kwoty wypłacone w latach 2006–2010 przez skarb państwa na rzecz 18 włoskich partii i ugrupowań politycznych obecnych w Izbie Deputowanych wyniosły 49,6 mln euro (od 3723 do 16 038 257 euro). W tym samym czasie na rzecz 18 włoskich partii i ugrupowań politycznych obecnych w Senacie ze skarbu państwa przekazano 48,3 mln euro (od 68 066 do 12 980 766 euro).

Ustawa 195/1974 określiła szereg ograniczeń odnośnie darowizn od osób prywatnych oraz zasady zapewniające transparentność źródeł tych darowizn.

Osoby fizyczne i osoby prawne mogą przekazywać dotacje na rzecz ugrupowań politycznych, frakcji parlamentarnych oraz agend polityczno-organizacyjnych partii. W przypadku osób prawnych (zgodnie z art. 7 ustawy 195/1974) darowizny nie mogą być przekazywane:

- przez spółkę, w której udział podmiotów publicznych przekracza 20%,
- przez spółkę kontrolowaną przez spółkę, w której udział podmiotów publicznych przekracza 20%,
- gdy darowizna nie jest akceptowana przez zarząd spółki; darowizna musi zostać odpowiednio zaksięgowana w dokumentach spółki,
- przez instytucje administracji publicznej.

Każde złamanie powyższego zakazu zagrożone jest karą więzienia od 6 miesięcy do 4 lat oraz grzywną w wysokości 3-krotności przekazanej darowizny (ustawa 195/1974, art. 7). Art. 4 ustawy 659/1981 (była ona uzupełnieniem ustawy 195/1974) rozszerzył zakres tych zakazów o wszelkie formy darowizn przekazywanych (również niebezpośrednio) deputowanym do parlamentu, europosłom, radnym wszystkich szczebli (region, prowincja, gmina), kandydatom na powyższe stanowiska, osobom piastującym funkcje przewodniczącego partii, sekretarza oraz dyrektora ds. administracyjnych partii politycznej.

Nie ma górnej granicy kwoty darowizny przekazywanej na rzecz partii politycznych przez osoby fizyczne i osoby prawne (z uwzględnieniem powyższych zastrzeżeń). W przypadku przekazania w ciągu roku przez jedną osobę na rzecz jednej partii politycznej darowizny w wysokości powyżej 50 000 euro, darczyńca i obdarowany muszą sporządzić wspólną deklarację, podpisać się pod nią i przekazać ten dokument przewodniczącemu Izby Deputowanych. Niedopełnienie tego obowiązku jest karane grzywną w wysokości od dwu- do sześciokrotnej wysokości otrzymanej i niezgłoszonej darowizny. Darowizny od osób prywatnych mogą być przez nie odpisane od podatku dochodowego.

W terminie do 45 dni od objęcia mandatu deputowani zobowiązani są do sporządzenia raportu, zawierającego zestawienie funduszy na kampanię, którymi dysponowali (z podaniem ich źródła) oraz wydatków poniesionych na kampanię wyborczą. Raporty te przekazywane są przewodniczącym odpowiednich izb parlamentu, którzy przekazują je do Trybunału Obrachunkowego (Corte dei Conti), gdzie są sprawdzane przez powoływaną ad hoc Komisję Kontroli Wydatków Wyborczych Trybunału Obrachunkowego (Il Collegio di controllo sulle spese elettorali presso la Corte dei Conti), złożoną z trzech wybranych losowo doświadczonych sędziów Trybunału (art. 12 ustawy 515/1993). Komisja ma 6 miesięcy (z możliwością przedłużenia o dalsze 3 miesiące) na sprawdzenie, czy wydatki były zgodne z prawem oraz czy rachunki i faktury są poprawne pod względem formalnym. W razie stwierdzenia nielegalnego finansowania kampanii wyborczej, Komisja ma obowiązek zgłosić ten fakt w prokuraturze, która zobowiązana jest przeprowadzić odpowiednie dochodzenie i doprowadzić do ukarania winnego. Jeśli Komisja stwierdzi uchybienia w stosunku do ustawy 515/1993, nakłada na partię:

- grzywnę w wysokości od 5 000 do 50 000 euro za brak informacji odnośnie źródeł funduszy,
- grzywnę w wysokości od połowy do trzykrotności kwoty, o którą został przekroczony limit, za przekroczenie limitu wydatków wyborczych.

Komisja może też odrzucić raport w całości, co skutkuje zawieszeniem dotacji do czasu przedstawienia poprawionego raportu, który zostanie przyjęty.

Sankcje są nakładane przez przewodniczącego odpowiedniej Izby, który ma prawo obniżenia a nawet całkowitego wstrzymania wypłacania środków przekazywanych partii z budżetu państwa. Zgodnie z wprowadzonymi przez Izbę Reprezentantów i Senat w lipcu 1994 r. przepisami, pieniądze z budżetu państwa mogą być przekazywane tylko tym partiom, które mają gwarancje finansowe banku lub instytucji ubezpieczeniowej.

Ponadto prawny przedstawiciel lub skarbnik każdej partii politycznej musi przekazać do dnia 31 lipca każdego roku przewodniczącemu Izby Reprezentantów roczny raport wraz ze sprawozdaniem zarządu partii. W raporcie musi znaleźć się informacja na temat środków z budżetu, które otrzymała dana partia z podziałem na jej poszczególne komórki organizacyjne oraz zestawienie wydatków partii związanych z wyborami. Na początku każdej kadencji powoływana jest za zgodą obu przewodniczących Izb parlamentu pięcioosobowa Rada Audytorów złożona z biegłych rewidentów. Sprawdza ona, czy raporty i sprawozdania przedstawiane przez partie polityczne przewodniczącym izb parlamentu odpowiadają wymogom prawa. Dokumenty te są publikowane w Dzienniku Urzędowym przez sekretariat Izby Deputowanych (ustawa 2/1997, art. 8 i załączniki A i B).

Źródła:

OGÓLNE

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/ReportsRound3_en.asp
Final summary of the ECPRD request 1419 <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/secured/detailreq.do?id=97120>
http://www.transparency.org/publications/publications/policy_positions/pp_02_2009_pol_fin_regulations
http://www.idea.int/parties/finance/db/country_view.cfm?CountryCode=IT&questionGroupID=7
Chmaj M., *Finansowanie polityki w Polsce na tle europejskim*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

Austria

<http://www.castelligasse.at/Politik/PolitischeParteien/parteien.htm#Parteienfinanzierung>
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000562>
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000784>

Belgia

Le financement des partis politiques et le contrôle des dépenses électorales en Belgique, Bernadette Renaud, Référendaire, Cour d'arbitrage de Belgique, 2006
The financing of political parties and political foundations in EU Member States, questionnaire requested by the Directorate-General for Finance of the European Parliament, 2010 r.

Bułgaria

<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/15811>

Cypr

[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2010\)9_Cyprus_Two_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2010)9_Cyprus_Two_EN.pdf)

Czechy

<http://www.psp.cz/docs/laws/1991/424.html>
Sułkowski J., *Pozycja ustrojowoprawna partii politycznych w Polsce, Czechach, na Słowacji i na Węgrzech*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
Migalski M., *Czeski i polski system partyjny: analiza porównawcza*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008.

Estonia

<http://www.korruptsioon.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35328/Political+parties.pdf>

Francja

http://www.senat.fr/role/fiche/financ_vie_pol.html
The financing of political parties and political foundations in EU Member States, questionnaire requested by the Directorate-General for Finance of the European Parliament, 2010 r.
<http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/citoyen/participation/parti-politique/comment-partis-sont-ils-finances.html>
Le financement de la vie politique: partis et campagnes électorales - http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/fiches_synthese/fiche_15.asp

Niemcy

http://www.bpb.de/themen/NZ35OO,1,0,Parteien_f%FCr_Einsteiger.html
http://www.bundestag.de/bundestag/parteienfinanzierung/festsetz_staatl_mittel/finanz_10.pdf
<http://de.wikipedia.org/wiki/Parteienfinanzierung>
<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/048/1704800.pdf>
http://www.bpb.de/wissen/1J1Y4S,0,Gesetz_%FCber_die_politischen_Parteien.html

Rumunia

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame

Szwecja

Act on State financial support to political parties (1972:625)
Fact Sheet nr 10, Riksdag, http://www.riksdagen.se/upload/Dokument/bestall/engelska/Faktablad_E10.pdf
The financing of political parties and political foundations in EU Member States, questionnaire requested by the Directorate-General for Finance of the European Parliament

Węgry

Hronowski N., *Finansowanie partii politycznych w Republice Węgierskiej* [w:] Prawne aspekty funkcjonowania partii politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej pod redakcją Aldony Domańskiej i Krzysztofa Skotnickiego, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2003 r.

Wielka Brytania

Political Parties, Elections and Referendums Act 2000 - PPERA: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/41/contents>

Electoral Administration Act 2006 (EAA): <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/22/contents>

Political Parties and Elections Act 2009: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/12/contents>

The Electoral Commission: <http://www.electoralcommission.org.uk/party-finance/legislation/legislation-on-political-parties>

Short Money Standard note of the House of Commons, SN/PC/1663.

Włochy

www.transparency.org/news_room/in_focus/2005/policy_briefs

[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2\(2008\)2_Italy_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2(2008)2_Italy_EN.pdf)

Spis treści

Finansowanie partii politycznych w wybranych krajach europejskich	3
Austria	6
Belgia	7
Bułgaria	9
Cypr	11
Czechy	12
Estonia	14
Francja	15
Niemcy	18
Rumunia	19
Słowacja	21
Szwecja	23
Węgry	25
Wielka Brytania	28
Włochy	30
Źródła:	33

